

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma / Sosiaalinen kuntoutus

Sari Konttinen
Niina Reponen

KUULKAA MUA!

TOIMINNALLINEN OPINNÄYTETYÖ NUORTEN ÄÄNEN ESIINTUOMISESTA
NUORET SIJAISHUOLLOSSA -SEMINAARISSA

Opinnäytetyö 2011

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

KONTTINEN, SARI

REPONEN, NIINA

KUULKAA MUA!

Toiminnallinen opinnäytetyö nuorten äänen esiintuomisesta Nuoret sijaishuollossa -seminaarissa

Opinnäytetyö

40 sivua + 6 liitesivua

Työn ohjaaja

Johanna Kaarlela

Toimeksiantaja

Lastensuojelun Keskusliitto

Huhtikuu 2011

Avainsanat

osallisuus, sijaishuolto, kuuleminen, nuoret

Toiminnallinen opinnäytetyö tuotti kaksi videota Lastensuojelun Keskusliiton järjestämään Nuoret sijaishuollossa -seminaariin, joka järjestettiin Kouvolassa 15.–

16.6.2010. Työn tilaajana oli Lastensuojelun Keskusliitto. Videot toivat nuorten ääntä sijaishuollossa kuuluviin seminaariin osallistujille sekä palvelivat samaa tarkoitusta Lastensuojelun Keskusliiton käytössä. Videot pitivät sisällään Perhekoti Runkokariin sijoitetun tytön haastattelun sekä Sippolan koulukotiin sijoitettujen poikien musiikkivideon. Videot kuvasi Kimmo Yläkäs Mediatehdas Dakarista.

Videot esitettiin Nuoret sijaishuollossa -seminaarissa ja osallistujilta pyydettiin palautetta siitä, minkä viestin he kokivat nuorten välittävän heille. Vastauksia verrattiin videolla esiintyneiden nuorten kertomaan siitä, mitä he oikeasti halusivat sanoa. Opinnäytetyön lopussa on tehty pieni kirjallisuuskatsaus vertaamalla osallisuuden kokemuksia muista lähteistä saatuihin tutkimustuloksiin. Opinnäytetyön viitekehystenä on käytetty osallisuuden käsitettä.

Tutkimuksen tulokset osoittivat nuorten kokemukset osallisuuden puutteesta todeksi, sillä valtaosa sijaishuollon työntekijöistä ei kuullut nuorten viestiä. Viestin sijasta vastaajat arvioivat muun muassa taiteen käyttöä työvälineenä sekä oman työnsä merkityksellisyyttä.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

KONTTINEN, SARI

REPONEN, NIINA

LISTEN TO ME!

Functional Study on Highlighting the Voice of the Youth

Bachelor's Thesis

40 pages + 6 pages of appendices

Supervisor

Johanna Kaarlela, Lecturer

Commissioned by

The Central Union for Child Welfare

April 2011

Keywords

sharing, foster care, listening, youths

The functional study produced two videos for the seminar on the youth in foster care organized by the central Union for Child Welfare in Kouvola in June 2010. The work was commissioned by the Central Union for Child Welfare. The videos made the voice of the youth in foster care heard to the participants of seminar and served the same purpose while used by Central Union for Child Welfare. The videos contained an interview of a girl placed in the family home Runkokari and a music video of boys placed in the reform school of Sippola. The videos were shot by Kimmo Yläkäs from Mediatehdas Dakar Oy.

The videos were shown at the seminar, and the participants were asked to provide feedback on what message they experienced the youth were communicating to them. The responses were compared with accounts of those youth on the video of what they really wanted to say. At the end of the study, there is a brief literary survey made by comparing experiences of sharing with research findings derived from other sources. The concept of sharing had been used as the frame of reference in the research **work**.

The findings of the study showed that the youth's experiences on lack of sharing were real, for most of the foster care employees did not hear the message of the youth. Instead of the message, the respondents rated, for example, the use of art as a tool and the significance of their own work.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	5
2	PRODUKTIN KUVAUS	6
	2.1 Haastatteluvideon toteutus	8
	2.2 Musiikkivideon toteutus	9
3	OSALLISUUS	9
	3.1 Osallisuuden ulottuvuudet	9
	3.2 Lapsikeskeisyys	13
	3.3 Prosessiosallisuus	15
	3.4 Osallisuus kokemuksena	16
	3.5 Lainsäädäntö ja etiikka	17
	3.6 Osallisuuden merkitys	19
	3.7 Osallisuus työntekijän näkökulmasta	21
	3.8 Osallisuuteen liittyviä projekteja	22
4	KIRJALLISUUSKATSAUS	24
5	VIDEOIDEN SANOMA JA SE, MITÄ KUULTIIN	26
	5.1 Musiikkivideo	27
	5.2 Haastatteluvideo	30
6	YHTEENVETO JA POHDINTAA	32
	6.1 Yhteenveto	32
	6.2 Produkti	33
	6.3 Osallisuus	35
	LÄHTEET	37
	LIITTEET	
	Liite 1. Yhteydenottopyyntö	
	Liite 2. Tutkimuslupahakemus	
	Liite 3. Tutkimuslupahakemus	

1 JOHDANTO

Nuoruus ilmiönä tai sanana ei juuri nouse esiin lastensuojeluun liittyvissä raporteissa tai tutkimuksissa. Lastensuojelu ammatillisena käsitteenä, instituutiona tai toimenpiteenä antaa mielikuvan lapsuudesta, joka sisältää nuoruuden. Lapsuutta pidetään pääkäsitteenä ja nuoruutta alakäsitteenä. (Aaltonen & Heikkinen 2011, 165.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen uusimpien tilastojen (THL) mukaan 16 vuotta täyttäneiden, huostassa olleiden lasten osuus on muita ikäryhmiä selvästi suurempi vuonna 2009. Lisäksi kiireellisten sijoitusten määrä kasvoi 17 %. Näistä sijoituksista suurimman ryhmän muodostivat 13–17-vuotiaat nuoret.

Nuorten kasvava osuus sijaishuollossa antaa aihetta pohtia sijoitettujen nuorten hyvinvointia. Hyvinvointia selvitetessä puheenvuoron saavat eri viranomaisverkoston edustajat, vanhemmat ja nuoret itse. Tavoitteena on päästä dialogiin kaikkien osapuolten kanssa ja löytää tilanteeseen nuoren kannalta paras ratkaisu. Nuorten kuulemisesta ja osallisuudesta keskustellaan paljon sijaishuollon kentällä, mutta mitä mieltä nuoret itse ovat? Kuullaanko heitä?

Lapsiasiavaltuutettu Maria Kaisa Aula totesi Sijaishuollon nuorten foorumin avajaispuheessaan (Aula 2010) sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten tarvitsevan enemmän tietoa omista oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan vaikuttaa. Hän totesi myös, että sijaishuollon laadun valvonnasta puuttuu lapsen ja nuoren näkökulma ja monilta virheiltä vältyttäisiin ja saataisiin parempia tuloksia aikaan, jos lasten ja nuorten kokemuksia arvostettaisiin enemmän.

Sosiaalityössä on edelleen ajankohtaista määritellä uudelleen lapsen asemaa. Lapsikeskeinen ajattelu on muuttanut käsitystä siitä, kuinka lasten kanssa voi ja tulisi työskennellä. Kiinnostuksen kohteeksi ovat nousseet lasten omat kokemukset ja mielipiteet, ja ne koetaan tärkeäksi tiedoksi aikuis-asiantuntijoiden tuottaman tiedon rinnalla. (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 21.) Nuorten osallisuus ja työntekijän aidosti osallistava työote koskettavat meitä molempia nykyisissä työnkuvissamme. Työskentelemme molemmat sijaishuollon piirissä ja käytännön työn kautta olemme huomanneet lasten ja nuorten mahdollisuudet osallisuuteen vähäisiksi. Uskomme opinnäytetyömme lisäävän ammatillista osaamistamme, sillä opinnäytetyön työstäminen on laittanut meidät pohtimaan myös omia työkäytänteitämme sekä mahdollisuuksiamme lisätä lasten ja nuorten osallisuutta omilla työpaikoillamme.

Kuvaamme opinnäytetyössämme ensin produktiamme, minkä jälkeen olemme avanneet osallisuuden käsitettä eri näkökulmista käsin. Jokaisen osallisuuden teeman alla olemme pohtineet sitä, kuinka se näkyy työssämme. Teorian jälkeen käymme läpi videoiden sisällöt, sanoman sekä sen, mitä seminaariväki on niistä kuullut. Työmme lopussa on kirjallisuuskatsaus sekä yhteenvedo ja pohdinta. Opinnäytetyömme sisältö ja rakenne on poikkeuksellinen, sillä siinä yhdistyvät toiminnallinen työ ja tieteellinen tutkimus.

2 PRODUKTIN KUVAUS

Produktimme tarkoituksena oli tuottaa Lastensuojelun Keskusliiton järjestämälle Nuoret sijaishuollossa -seminaarille 15.–16.6.2010 videomateriaalia lastensuojeluyksiköiden nuorista. Seminaarin aiheena olivat nuoret sijaishuollossa, ja siellä pohdittiin sijaishuollon ajankohtaisia haasteita sekä vaihdettiin kokemuksia hyvistä käytännöistä erityisesti nuorten näkökulmasta. Seminaariin osallistui yli 200 alan ammattilaista ja opiskelijaa. Päivien aikana käytiin monipuolisesti läpi nuorten sijaishuoltoa luentojen ja työpajojen avulla. Luennoilla käsiteltiin sijaishuollon mahdollisuuksia ja rajoja, palvelujärjestelmän haastavuutta, turvaverkkoa sekä kiintymyssuhteen uudelleen rakentamista. Valinnaisten työpajojen avulla seminaariin osallistujat pääsivät jakamaan kokemuksiaan sekä syventämään ammatillista osaamistaan. (Emmekö ymmärrä nuoria? 2010.) Nuorten pahoinvointi on ollut valtakunnallisesti esillä ja puhututtaa edelleen lastensuojelun ammattilaisia. Toiminnallisen työmme kautta seminaariin osallistujilla oli mahdollisuus kurkistaa nuorten omaan maailmaan ja kuulla heidän näkemystään osallisuudestaan sekä kokemuksistaan sijaishuollossa.

Lastensuojelun keskusliitto ryhtyi suunnittelemaan Nuoret sijaishuollossa -seminaria yhdessä Kymenlaakson ammattikorkeakoulun kanssa vuoden 2010 alussa. Pääsimme jo seminaarin suunnitteluvaiheessa mukaan ideoimaan seminaarin sisältöä ja omaa opinnäytetyötämme. Työryhmästämme nousi monenlaisia ideoita, kuten piirustusten ja kirjoitelmien keräämistä lastensuojeluyksiköistä. Tuotoksista olisi voinut järjestää seminaariin näyttelyn, ja samalla se olisi toiminut tutkimusmateriaalinamme. Esiin nousi myös ajatus tuoda nuoren ääni kuuluviin videoinnin avulla. Innostuimme mahdollisuudesta, sillä koimme videoinnin antavan tilaisuuden avoimen, rehellisen ja koskettavan materiaalin tuottamiseen. Uskoimme myös sen tuovan lastensuojelun nuoren lähelle seminaariväkeä. Työryhmä antoi vapaat kädet videoiden sisällön suhteen ja

päädyimme miettimään sisältöä yhdessä sijoitettujen nuorten kanssa. Emme rajanneet pois nuorten tuottamaa muuta materiaalia, kuten piirustuksia ja esseitä, sillä ajattelimme materiaalin olevan käyttökelpoista myös videointiin.

Suunnittelimme produktiamme muutaman kuukauden ja lähetimme maaliskuussa 2010 viidelletoista lastensuojeluyksikölle tiedotteen, jossa kerroimme opinnäytetyöstämme ja toivoimme yhteydenottoa (liite 1). Tarjosimme yksiköille erilaisia mahdollisuuksia tuoda nuorten ääntä kuuluviin seminaarin kautta. Ajatuksena oli löytää nuorille luonteva tapa ilmaista itseään. Laitosten nuorten musiikilliset, kirjalliset tai taiteelliset kyvyt saisivat seminaarin kautta uutta merkitystä. Painotimme myös nuorten mahdollisuutta saada äänensä kuuluviin sijaishuollon ammattilaisille seminaarin välityksellä. Tiedotteen saaneet lastensuojeluyksiköt valikoituivat alueellisen sijainnin sekä nuorten ikärakenteen mukaan. Lähestyimme ainoastaan Kymenlaakson alueella sijaitsevia yksiköitä, jotta aikaa ei kuluisi liikaa matkoihin. Koska seminaarissa käsiteltiin sijoitettujen nuorten hyvinvointia, rajasimme nuorten ikähaarukan vuosiin 13–21. Tiedotteeseemme vastasi kolme yksikköä, joista yksi pyysi lisätietoja, ja kaksi lähti heti aktiivisesti mukaan. Yhteistyötahoiksemme ryhtyivät Sippolan koulukoti Sippolasta sekä Perhekoti Runkokari Pyhtäältä.

Pian yhteydenoton jälkeen pääsimme Sippolan koulukodille kartoittamaan yhteistyömahdollisuuksia. Koulukodilta luvattiin nuorten kirjoittamia esseitä ja piirustuksia, sekä mahdollisuus tuottaa nuorten kanssa musiikkivideo. Myöhemmin keväällä saimme tiedon ammattikuvaajasta, joka lupautui tekemään videomme veloituksetta. Kuvaajanamme toimi Kimmo Yläkäs Mediatehdas Dakarista, Kotkasta. Videot oli tarkoitus kuvata ensin itse viestinnän opiskelijoiden avustuksella, mutta koimme oman osaamisemme niin alkeelliseksi, että videoiden laatu olisi ollut ala-arvoista. Itse video kuvattiin toukokuussa.

Koulukodilta saimme lisäksi kolme nuorten kirjoittamaa esseetä, yhden piirustuksen, sekä PowerPoint–esityksen nuorten ottamista valokuvista lomamatkalta Lapista. Esseet käsittelivät nuorten kokemuksia sijaishuollosta, ja piirustus esitti kahlittua nuorta tyttöä. Koimme kuitenkin videomateriaalin riittävän aineistoksemme, sillä materiaalia oli videoitu viitisen tuntia. Musiikkivideo ja haastattelu muodostivat itsenäiset kokonaisuudet, eikä muusta materiaalista löytynyt tavoitteiden kannalta oleellista sisältöä lisättäväksi videoihin. Esseissä sijaishuoltoa oli käsitelty hyvin pintapuolisesti ja lyhy-

esti, eikä osallisuudesta ollut juurikaan mainintaa. Koimme, että muu materiaali ei sopinut videoiden sanomiin. Piirustus, esseet ja PowerPoint-esitys olivat kuitenkin näytteillä Nuoret sijaishuollossa -seminaarissa.

Toukokuun lopussa, pian musiikkivideon kuvauksien jälkeen, pääsimme haastattelemaan Perhekoti Runkokarissa nuorta, joka oli innostunut mahdollisuudesta päästä haastatteluun. Nuorelle esitetyt kysymykset käsittelivät osallisuutta ja kuulluksi tulemistä, mutta keskustelu polveili puheliaan nuoren ansiosta.

Videot esitettiin seminaaripäivinä Kymenlaakson ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan toimipisteessä Kuusankoskella. Haastattelu esitettiin ensimmäisenä päivänä ja musiikkivideo toisena. Seminaarin ohjelmataru oli tehty jo ennen videoiden valmistumista, joten videoiden teemat ja sisällöt olivat irrallaan seminaarin luentojen aiheista. Koko seminaari käsitteli kuitenkin nuorten asemaa sijaishuollossa, ja videot sopivat hyvin siihen viitekehykseen. Videoiden myötä ohjelmataruun saatiin enemmän nuorten ääntä ja eloa.

Sijaishuollon päivien kävijöiltä pyydettiin mielipiteitä videoista. Palautelomakkeessa olivat kysymykset ”Minkälaisen viestin videossa haastateltu tyttö välitti sinulle? / Minkälaisen viestin videossa esiintyneet Sippolan koulukodin pojat musiikillaan välittivät sinulle?”. Vastauksia saimme yhteensä 111. Vastauksia verrattiin vastaaviin tutkimuksiin tekemällä pieni kirjallisuuskatsaus aiheesta. Katsaukseen valitsimme Taru Kaarton ja Sanna Mäkelän opinnäytetyön ”Heittopussi vai asiakas – lastensuojelulaitokseen sijoitettujen nuorten kokemuksia osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista” sekä Kaisa-Elina Hotarin Sosiaalityön pro gradu -tutkielman ”Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana”. Mielestämme molemmissa lähteissä liikutaan samoissa osallisuuden elementeissä ja pureudutaan samankaltaisiin aiheisiin kuin omassa opinnäytetyössämme.

2.1 Haastatteluvideon toteutus

Haastattelu suoritettiin loppukeväästä 2010 Pyhtäällä Perhekoti Runkokarissa. Perhekodin työntekijöiden toimesta haastatteluun valikoitui nuori, joka oli innostunut ryhtymään yhteistyöhön kanssamme. Haastattelun pohjana käytettiin avointa haastattelua, mutta keskustelu liikkui pitkälti nuoren ehdoilla ja hänen asioissaan. Nuoren idean mukaisesti kokeilimme kuvausta ensin ulkona, mutta se osoittautui hankalaksi tekni-

sistä syistä, joten päädyimme suorittamaan kuvauksen sisätiloissa. Nuoren toiveesta yksityisyyssuojan säilyttämiseksi video kuvattiin ja editoitiin siten, että nuoren kasvot eivät kokonaisuudessaan näy videossa. Ammattikuvaajan ohjauksella kuvaus sekä haastattelu etenivät sujuvasti, ja nuori pystyi esiintymään luontevasti. Ennen lopullista versiota video annettiin nuorelle esikatseluun ja hänen toiveistaan muutamia kohtia rajattiin uudelleen, jonka jälkeen lopullinen versio oli valmis.

2.2 Musiikkivideon toteutus

Musiikkivideo kuvattiin Sippolan koulukodin salissa. Aikataulujen yhteensovittamisen vaikeudesta johtuen jouduimme kuvaamaan videon yhdessä illassa. Koulukodin pojat olivat esittäneet toiveita videon sisältöön liittyen, mutta nämä toiveet olivat mahdottomia toteuttaa. Pojat halusivat vuokrata suuren hallin, joka videon alussa olisi tyhjillään. Kappaleen lopussa halli olisi täynnä ihmisiä. Koska aikataulu oli tiukka, emme pystyneet ottamaan tätä toivetta huomioon. Kuvauspäivänä kuitenkin ideoimme yhdessä poikien ja kuvaajan kanssa videon sisältöä ja kuvaustapaa, ja poikien sen hetkiset toiveet otettiin huomioon. Kuvaajalla oli useita ideoita, joista keskusteltiin hyvässä hengessä nuorten kanssa. Nuoret esittivät omia näkemyksiään ja toiveitaan, jotka pystyttiin toteuttamaan. He halusivat videoon omanlaisiaan liikkeitä, eleitä ja ilmeitä, joiden toimivuutta musiikkivideossa tarkasteltiin kuvaruudun kautta kuvausten välissä. Kiireisen aikataulun takia pojat eivät olleet ehtineet nauhoittaa laulua valmiiksi, joten he joutuivat soittamaan kappaletta uudestaan ja uudestaan viisi tuntia kestäneen kuvaussession ajan. Toimimme mukana kuvauksissa valomiehinä sekä kuvaajan avustajana.

3 OSALLISUUS

Lastensuojelulain puitteissa kaikki alle 18-vuotiaat ovat lapsia. Kirjallisuudessa puhutaan pääsääntöisesti lapsista, ja käytämmekin pääosin tätä sanaa teoriaosuudessa. Omassa pohdinnassamme puhumme kuitenkin nuorista, sillä produktissamme mukana olleet lapset olivat 15–17-vuotiaita.

3.1 Osallisuuden ulottuvuudet

Viimeaikaisessa lastensuojelututkimuksessa on noussut esiin huoli sijoitettujen lasten näkymättömyydestä ja osallisuuden puutteesta lastensuojelun prosesseissa. Tutkimuk-

sen valossa lapset näyttäytyvät aikuisten toimenpiteiden kohteina. Osallisuuden puute vaikeuttaa lapsen eheän identiteetin muodostumista ja tuottaa riskin syrjäytymiselle sekä ongelmakäyttäytymiselle. (Väliavaara 2010, 23.)

Osallisuus voidaan ymmärtää suppean tai laajan käsitteen kautta. Suppeassa merkityksessä sen ajatellaan tarkoittavan asiakkaan mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihin ilmaisemalla mielipiteitään, jolloin työntekijän tehtäväksi jää tukea tätä ilmaisua ja tarjota kokemuksia kuulluksi tulemisesta. Osallisuuden käsite voidaan myös ymmärtää vaikuttamisosallisuutta laajemmaksi, jolloin sitä voidaan kutsua osallistumiseksi. Käsite on yleinen varsinkin yhteiskunnallisessa keskustelussa. Lastensuojelussa osallisuus on läsnä näillä molemmilla tasoilla: lapsen osallisuutena omassa asiassa, joka tulee turvata lastensuojelujärjestelmän eri prosesseissa itsessään, sekä osallisuutena yhteiskunnassa sekä yhteisössä, jota lastensuojelujärjestelmä pyrkii edistämään palauttamalla lapsen järkkynyttä turvallisuutta, sekä varmistamalla lapselle huolenpidon hänen tarvitsemistaan voimavaroista. Nämä osallisuuden tasot kulkevat käsi kädessä ja sisäkkäin lastensuojelussa. Edistämällä lapsen osallisuutta omassa asiassaan voidaan lastensuojelutyössä vahvistaa myös hänen yhteiskunnallisen osallisuuden edellytyksiä. (Nivala 2010, 22–25.) Osallisuus on periaate, jonka mukaan lapsella täytyy olla mahdollisuus saada tietoa sekä päästä vaikuttamaan omaan ympäristöönsä, päätöksentekoon sekä itseään koskeviin asioihin. Osallistaminen on puolestaan keino, jolla saadaan lapsia innostumaan erilaisista asioista sekä kehittämään saamiaan ideoita konkreettiseksi toiminnaksi. (Suikkanen-Malin 2010.) Opinnäytetyössämme tarkastelemme osallisuutta suppean määritelmän kautta, lähtökohtana on osallisuus arjessa sekä työntekijän työotteena ja asenteena. Osallistaminen ei korostunut produktissamme, sillä nuoret olivat innoissaan produktistamme ja toimivat kuvauksissa aktiivisesti ja omaaloitteisesti.

Lapsen osallisuudessa on kysymys siitä, kuinka hän voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Osallisena olemisen mahdollisuus ja asioiden käsittelyssä mukanaolo itselle merkittävissä yhteisöissä on ratkaisevaa ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Kyseessä on yksi kasvun ja kehityksen perusedellytyksestä. Yhdessä oleminen ja eläminen opitaan osallistumisen kautta. (Lasten osallisuus.) Osallisuutta on kuvattu erilaisilla malleilla, mutta esittelemme tässä yhden sen moniulotteisuuden vuoksi. Nigel Thomas (Thomas

2002 Orasen 2008, 10–11 mukaan) on jaotellut osallisuuden ulottuvuudet seuraavasti (taulukko 1):

Taulukko 1. Osallisuuden ulottuvuudet Thomasin mukaan

Mahdollisuus valita
Mahdollisuus saada tietoa
Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin
Mahdollisuus ilmaista itseään
Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Thomasin osallisuuden malli on monipuolinen tapa tarkastella osallisuuden toteutumista ja ilmenemistä käytännössä. Malli huomioi lasten yksilöllisyyden ja erilaisuuden. Thomas perustelee malliaan sillä, että osallisuuden tarkastelu edellyttää sen jakamista eri ulottuvuuksiin, jolloin sen keskinäiset suhteet voivat vaihdella ja joiden mukaan lapsen kokemus osallisuudesta muuttuu. Mallin mukaan osallisuus rakentuu ensinnäkin lapsen mahdollisuuksista valita, osallistuuko hän johonkin prosessiin vai ei. Osallistumisesta kieltäytyminen voi siis olla yksi osallisuuden muoto ja tämän vaihtoehdon tulisi olla lapsen käytössä. Toinen ulottuvuus on mahdollisuus saada tietoa niin tilanteesta, prosessista, omista oikeuksista kuin omasta roolista siinä. Kolmantena ulottuvuutena Thomas esittelee mahdollisuuden vaikuttaa päätöksentekoprosessiin, esimerkiksi mahdollisuus vaikuttaa palavereissa käsiteltäviin asioihin tai siihen, ketä siihen osallistuu. Neljäntenä ulottuvuutena on mahdollisuus ilmaista itseään ja puhua omista ajatuksista sekä mielipiteistään. Viidentenä ulottuvuutena Thomas mainitsee mahdollisuuden saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Taustalla on tieto siitä, että monilla lapsilla voi olla vaikeuksia saada ajatuksiaan kuuluviin sellaisella tavalla, että ne välittyvät aikuiselle. Tästä syystä he tarvitsevat apua aikuisilta. Viimeinen osallisuuden ulottuvuus on lapsen mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Tho-

masin mallin avulla voidaan jäsentää osallisuuden käsitettä käytännössä. Se myös tekee näkyväksi lasten ja heidän tilanteensa yksilöllisyyden. (Oranen 2008, 10–11, 176; Stenberg 2010, 68.)

Toiminnallisessa työssämme näkyivät myös Thomasin osallisuuden ulottuvuudet. Nuorilla oli mahdollisuus valita, osallistuivatko he videon tekoon, vai eivät. Molemmissa lastensuojeluyksiköissä ohjaajat kertoivat nuorille mahdollisuudesta tuoda äänensä kuuluviin, ja nuoret asiaa harkittuaan päättivät lähteä mukaan. Nuorilla oli myös mahdollisuus valita, kuinka he lähtevät mukaan. Ainoa rajoite oli, että toiminta voidaan videoida. Nuorista itsestään lähti ajatus haastattelusta sekä musiikkivideon tekemisestä. Toisaalta, päätettyään osallistua videoiden tekoon, nuorilla ei juuri ollut valinnanmahdollisuutta lopettaa kuvauksia. Mikäli tällainen tilanne olisi tullut eteen, emme olisi olleet varautuneita siihen.

Toisen ulottuvuuden mukaan nuorilla oli myös mahdollisuus saada tietoa. Produktisimme kertoivat lastensuojeluyksiköiden ohjaajat, sekä me itse paikan päällä. Ohjaajat saivat tietoa meiltä sekä sähköpostitse että puhelimitse. Nuorten mahdollisuus vaikuttaa prosessiin oli mielestämme tärkeää, ja nuoret saivat osallistua videon sisällön muokkaamiseen käytössämme olevien resurssien mukaisesti. Haastateltu nuori halusi vaikuttaa voimakkaasti videon sisältöön ja esitti useita toiveita. Toiveet saatiin toteutettua, ja nuori halusi vielä nähdä lopullisen videon ennen hyväksymistä. Tämäkin toive toteutettiin, ja lopullisesta videosta tuli nuoren toiveiden mukainen. Musiikkivideon pojat puolestaan toivoivat kuvauspaikan muutosta, mutta rahallisista syistä se ei ollut mahdollista. Pojat kuitenkin luottivat kuvaajamme ammattitaitoon ja hyväksyivät pitkälti hänen ehdotuksensa videon sisällöksi. Ideoista kuitenkin keskusteltiin, ja pojat toivat oman näkemyksensä esille. Videon lopullinen muokkaus tapahtui kuvaajan ja meidän yhteistyönä, sillä pojat eivät halunneet osallistua siihen enää. Nuorten mahdollisuus olla osallistumatta on myös yksi osallisuuden muoto.

Thomasin neljäs ulottuvuus, mahdollisuus ilmaista itseään, toteutui myös osin produktimme aikana. Haastateltu tyttö sai äänensä kuuluviin videolla. Haastatteluun valmistautuminen jäi kiireellisten elämäntilanteidemme vuoksi vähälle ja haastattelurungon virkaa toimitti lyhyt toimintasuunnitelma ennen kuvauksia. Haastateltu nuori osoittautui kuitenkin avoimeksi ja puheliaaksi tytöksi, joka osasi nostaa omat mielipiteensä ja näkemyksensä esiin monipuolisesti. Voidaan kuitenkin olettaa, että videon sisältö olisi

joltain osin toisenlainen, jos olisimme laatineet kunnollisen haastattelurungon ja perehtyneet teoriaan etukäteen. Nuori nosti ylös asioita, jotka hän koki tärkeäksi. Musiikkivideolla puolestaan pojat ilmaisivat itseään luovasti musiikillaan. Laulun kirjoittajan, laulajan, kanssa keskusteltiin musiikkivideon sisällöstä myös puhelimitse, jotta se ei jäisi meidän tulkintamme varaan. Kasvokkain tapaaminen olisi ollut luotettavampi tapa keskustella videon sanomasta, eikä puhelinkeskustelu antanut mahdollisuuksia päästä riittävään dialogiin nuoren kanssa ja pohtia musiikkivideon sanomaa tarkemmin.

Molemmissa videoissa esiintyneet nuoret saivat myös apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Ilman videointia sanoma olisi voinut jäädä sanomatta. Tukea ja apua antoivat myös nuorten omat ohjaajat kannustamalla osallistumaan. Koulukodin pojat myös antoivat apua, tukea ja kannustusta toinen toisilleen videon kuvaamisen aikana. Poikien ohjaaja ei ollut paikalla koko kuvausession ajan, vaan hän työllistyi kiireellisen tapausten hoitamiseen. Pojat jäivät ilman ohjaajan tukea, mutta toisaalta koimme poikien olevan enemmän vapautuneita, kun ohjaaja ei ollut läsnä.

Videoiden tekeminen antoi myös mahdollisuuden itsenäisiin päätöksiin. Nuorilla oli mahdollisuus päättää osallistumisestaan videoiden tekoon. Kuvauksien aikana nuorilla oli useita tilaisuuksia tehdä itsenäisiä päätöksiä videoiden sisältöjen suhteen. Haastateltu tyttö vaikutti enemmän päätöksillään videon sisältöön kuin musiikkivideota tehnyt poikaryhmä. Mielestämme poikien ryhmän paine vähensi itsenäisten päätöksien määrää, mutta edisti ryhmän sisäistä yhteishenkeä. Lastensuojeluyksiköiden ohjaajat kertoivat sähköpostiviestimme perusteella nuorille videoinnin mahdollisuudesta. Osallisuuden toteutumisesta tässä tilanteessa meillä ei ole tietoa. On mahdollista, että ohjaajilla on ollut vaikutusta nuorten mielenkiinnon heräämiseen ja produktiiviseen osallistumiseen myös tavalla, joka on poissulkenut osan nuorista.

3.2 Lapsikeskeisyys

Lapsikeskeisyys voidaan nähdä periaatteena, joka läpäisee lastensuojelun sosiaalityön kokonaan. Lapsikeskeisyyteen sisältyy työskentely lapsen kanssa, hänen yksilöllisen erityisyytensä huomioiminen sekä lapsikeskeinen työskentely perheen kanssa. Lastensuojelussa lapsikeskeisyyttä voi lisätä huolehtimalla lapsen osallisuudesta, suojelusta ja voimavaroista. (Muukkonen 2008, 146 - 147.) Lastensuojelun sosiaalityön tärkeänä teemana on siis lapsen osallisuus, sen toteutuminen ja vahvistaminen kaikissa lapseen

liittyvissä sosiaalityön toiminnoissa. Lapsikeskeisyys näkyi opinnäytetyössämme vahvimmin osallisuuden muodossa.

Lapsikeskeisyys liittyy siis vahvasti osallisuuteen, mutta lastensuojelun sosiaalityössä on jyllännyt jo pitkään perhekeskeinen lähestymistapa, joka saattaa vaikeuttaa lapsen osallisuuden toteutumista. Sari-Anne Ervast ja Hanna Tulensalo (2006, 52–53.) pohtivat Perheterapia-lehden artikkelissa perhelähtöistä lapsikeskeisyyttä. He eivät koe lapsikeskeisyyden olevan perhekeskeisyyden vastakohta, vaan peräänkuuluttavat hedelmällistä vuoropuhelua. Artikkelissa todetaan, että lapsikeskeisessä työotteessa lapsi nostetaan tietoisesti työn keskiöön ja hänet nostetaan ensisijaiseksi asiakkaaksi. Perheen näkeminen kokonaisuutena saattaa ohittaa lapsen yksilönä. Käytännössä työtä tehdään aktiivisesti lapsen kanssa ja vanhempien kanssa työskenneltäessä keskitytään kuitenkin lapsen tarpeisiin ja auttamiseen. Kirjoittajat toteavat lapsikeskeisyyden olevan periaate, joka ohjaa työntekijän työtä. Lapsen osallisuuden todetaan haastavan sosiaalityön uudenaiseen tietokäsitykseen sekä tiedon tuottamisen tapaan, jossa lapsen kokemustiedolle annetaan oma arvonsa. Tämä tarkoittaa ajankäytön, työtilojen sekä vuorovaikutustilanteiden tarkastelua lapsen näkökulmasta käsin.

Hannele Forsberg (2000, 35) huomauttaa lapsen yksilöllisen auttamisen olevan hyödytöntä – jopa vahingollista – ilman lapselle tärkeisiin sosiaalisiin suhteisiin paikantamista. Painoarvo kohdentuu yksilöllisyyteen, joka rakentuu tärkeissä ihmissuhteissa. Näkemyksessä riippuvuus ja ihmissuhteisiin kuuluminen ei ole este lapsen subjektiivuudelle, vaan riippuvuus muista ihmisistä nähdään suojaksi yksinäisyydelle ja eristyneisyydelle.

Osallisuutta on tarkoituksenmukaista tarjota lapselle usein, erilaisissa kohdissa ja eri tavoin, mutta kunnioittaa myös lapsen kieltäytymistä tai osallisuuden määrän, tavan ja ajankohdan rajaamista. Hyvää osallisuutta ei automaattisesti ole maksimaalinen määrä. Kullekin lapselle sopivaa, hyvää ja toimivaa osallisuutta voidaan hakea kuulemalla ja kunnioittamalla lapsen kokemuksia ja toiveita. (Muukkonen 2008, 149.)

Produktimme tärkeimmät henkilöt olivat nuoret itse. Nuorilla oli halu tehdä omia päätöksiä, mutta oli tärkeää, että päätösten tekemisen tukena oli sijaishuoltopaikan lisäksi nuorten biologinen perhe. Jokaisen videoon osallistuneen nuoren vanhemmat antoivat luvan lastensa osallistua videoon. Työmme luonteen vuoksi emme päässeet tekemisiin nuorten lähiverkoston kanssa. Musiikkivideota kuvatessa nuorten sosiaaliset

suhteet saivat huomiota, vaikka pyrimme huomioimaan nuoret myös yksilöinä. Muukkonen (2011, 134) toteaa nuorille kavereiden olevan viiteryhmänä tärkeitä ja osallisuuden mahdollistamisessa painopistettä tuleekin siirtää yhteisöllisempään suuntaan nuorten viiteryhmä huomioiden. Kuvausten aikana innostuneisuus vei meidät mukanaan, eikä toimintaamme ohjannut sillä hetkellä ammatillinen suunnitelmallisuus. Huomioimme toki nuoria, mutta se tapahtui spontaanisti ilman ammatillista roolia. Tilanteen purkaminen olisi ollut jälkikäteen helpompaa, mikäli olisimme toimineet enemmän sosiaalialan ammattilaisen näkökulmasta. Teoriatietoon perehdyttyämme löysimme kyllä yhteyden produktiin, mutta se ei enää tavoittanut kaikkia yksityiskoh- tia ja kokemuksia, jotka liittyivät videoiden tekoon.

Koimme, että videoiden tekeminen itsessään liittyy vahvasti nuorten maailmaan. Eri- laiset mediat ovat nuorille tärkeitä, ja videoiden avulla nuoret pääsivät kertomaan viestinsä juuri heille luontevalla tavalla. Nuoret pääsivät myös vaikuttamaan siihen, missä videot kuvataan. Videoista jäi mielikuva, että ne ovat niissä esiintyneiden nuor- ten näköisiä. Toimiessamme nuorten kanssa lapsikeskeisyys näkyi parhaiten osalli- suuden muodossa, jossa nuoret olivat itse aktiivisia toimijoita. Aktiiviseen toimijuu- teen liittyy myös mahdollisuus kieltäytyä ja rajata osallisuuttaan, ja kunnioitimme näi- tä valintoja. Konkreettisesti kunnioitus näkyi tilanteessa, jossa yksi koulukodin pojista ei halunnut olla esillä videossa muiden poikien tavoin. Pojalle tarjottiin mahdollisuus olla videossa pienemmässä roolissa ja taustalla, mutta vaihtoehtona ei ollut kuvauksis- ta pois jättäytyminen. Vasta jälkikäteen pohdimme pojan mahdollista halua lopettaa kuvaukset, paikan päällä se ei edes tullut mieleen. Työntekijänkin lapsikeskeinen työ- ote ja osallisuuden huomioiminen saattavat hävitä ryhmässä toimiessa, jos nuorten edut ovat ristiriidassa ja ryhmässä on voimakkaita persoonia.

3.3 Prosessiosallisuus

Prosessiosallisuudella tarkoitetaan lapsen osallisuutta asiakkuusprosessista, jolloin sen ytimessä on tieto, tiedon muodostus sekä välitys lapselta ja lapselle. Prosessiosal- lisuudesta voidaan puhua tiedon muuttuessa ymmärrykseksi oman asiakkuuden sisäl- löstä ja suunnasta. Prosessiosallisuus voidaan varmistaa myös silloin, kun lapsi ei ole fyysisesti paikalla. Lapsen viestit ja mielipiteet tuo tapaamiseen etukäteen sovittu henkilö, joka myös huolehtii lapsen tiedonsaannista tapaamisen jälkeen. (Muukkonen 2009, 136.)

Tiina Muukkonen (2008, 154–155) esittää, että asiakasprosessin voi nähdä myös matkana, joka asiakkaan kanssa kuljetaan. Matkan aikana hahmotetaan yhdessä työskentelyn kartta, josta löytyvät lähtöpiste, suunta ja määränpää. Matkan varrella on myös tarkastuspisteitä, joissa arvioidaan, ollaanko oikealla reitillä. Tällaisessa prosessiosallisuudessa lapsi on tärkeä, mutta hän voi olla myös hiukan sivussa, kuten puheen, katseen ja tekojen kohteena. Työntekijän rooli on enemmän havainnointia ja yksipuolista tiedon välittämistä, tai hän suhteessa lapseen toimijana, tekemässä jotain lapsen hyväksi. Prosessiosallisuudessa työntekijän suhdetta lapseen voi kutsua pääosin yksisuuntaiseksi tai välilliseksi. Lapseen muodostetaan suora kontakti, mutta se voi olla niukahko. Prosessiosallisuus on kuitenkin tärkeä osa lastensuojelua, sillä ilman sitä tehty työ jää irralliseksi.

Produktimme toteutuksessa osallisuus näyttäytyi myös prosessiosallisuuden muodossa. Videoiden kuvaaminen suunniteltiin yhdessä nuorten kanssa, jolloin määrittelimme yhdessä lähtöpisteen, suunnan ja määränpään. Tiedon välitys tapahtui melko yksipuolisesti meiltä nuorille, jonka jälkeen olimme lähinnä tarkkailijoita kuvaamisen aikana. Toimimme myös nuorten hyväksi, välitimme videoiden viestin sijaishuollon ammattilaisille ja tutkimme, kuulivatko he nuorten viestin. Työskentelymme nuorten parissa jäi ajallisesti melko lyhyeksi, mutta nuoret ovat olleet mukana puheen ja ajatuksen tasolla koko opinnäytetyön työstämisen ajan. Nuorten viestit ja mielipiteet ovat kulkeutuneet punaisena lankana työmme mukana, ja ne ovat ohjanneet työmme suuntaa ja rakennetta. Toisaalta tiedonsaanti nuoriin päin varsinaisten kuvausten jälkeen jäi vähäiseksi. Nuoret saivat toisen käden tietoa ohjaajiltaan videoon liittyvistä asioista, mutta opinnäytetyön rakentumisesta heille ei välitetty tietoa. Produktin jälkeen opinnäytetyön kirjoittaminen vei suuren osan ajastamme ja yhteydenpito lastensuojeluyksiköihin jäi vähiin. Osallisuuden ja sen toteutumisen arviointiin ei liittynyt sen suurempaa suunnitelmallisuutta, mikä mielestämme vähensi myös nuorten osallisuuden kokemusta sekä vaikeutti osallisuuden onnistumisen analysointia.

3.4 Osallisuus kokemuksena

Näkökulmana osallisuuteen voi olla myös yksilön oma kokemus siitä. Osallisuus koetaan yksilön omina kokemuksina, lapsi saa tunnekokemuksen siitä, että hänelle tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja hän on ollut vaikuttamassa asioiden kulkuun. Osallisuuden kokemus voi syntyä, vaikkei lapsi olisi itse lainkaan paikalla tekemässä päätöksiä.

Tämä vaatii tunteen, että joku on kuullut lasta, ymmärtänyt häntä ja ottanut hänet vakavasti. (Oranen 2008, 11.) Osallisuus voi olla toimintaa, jossa lapset asettavat itse tavoitteita, keskustelevat ja pohtivat erilaisia ratkaisuja sekä tekevät päätöksiä ja kantavat vastuun omista tekemisistään. Keskeistä on osallisuuden tunne, lapsi tuntee itsensä päteväksi ja pitää omaa rooliaan merkittävänä. Tämänkaltaista osallisuutta kuvaa hyvin voimaantumisen tunne. Osallisuus paljastuu tunteista, tiedoista, tarinoista ja teoista. Osallisuus antaa vahvuutta tuoda esiin omia tavoitteitaan ja odotuksiaan, sekä arvioida niiden toteutumista osana yhteisöä. Osallisuus ei ole vain yksilön ja ryhmän tunne, vaan se on hyvin yhteisöllistä ja vastavuoroista, eikä sitä ole ilman toista ihmistä. Tämänkaltainen osallisuus näkyy aina konkreettisina tekoina, tapana toimia toisten kanssa. (Voima virtaa.)

Kokemuksellisuus leimaa vahvasti videoiden tekoa. Tämä osa produktiamme oli luovaa, tunteisiin vetoavaa toimintaa ja antoi nuorille tunteen omasta merkityksellisyydestään. Varsinkin musiikkivideossa näkyivät luovuuden ja yhteisöllisyyden elementit, sekä vastavuoroinen toiminta johon tarvittiin toisia. Haastatteluvideota leimasi kenties enemmän voimaantumisen tunne, haastateltu tyttö jäsensi elämäänsä kuvauksen aikana ja teki oivalluksia kuulluksi tulemisesta. Videoita katsoessamme pääsimme samaan tunne- ja kokemusmaailmaan kuin niitä tehdessä: innostus, onnistumisen ja merkityksellisyyden tunne sekä kokemus yhteisöllisyydestä tavoittivat meidät kerta toisensa jälkeen. Uskomme, että nuoret saivat vastaavia kokemuksia myös katsoessaan valmiita videoita. Asian jälkipuinti nuorten kanssa olisi voinut olla merkityksellistä, mutta se jäi tekemättä.

3.5 Lainsäädäntö ja etiikka

Lainsäädännöstä löytyy paljon oikeutuksia osallisuuteen. Oikeus osallisuuteen on yksi Lapsen oikeuksien sopimuksen (Lasten oikeuksien yleissopimus) määrittämistä perusoikeuksista. Suomen perustuslain (Suomen perustuslaki 1999/731) 2. luvun 6. § mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasoaan vastaavasti. Myös nuorisolain (Nuorisolaki 2006/72) 3. luku 8. § oikeuttaa osallisuuteen. Sen mukaan nuorille tulee järjestää mahdollisuus osallistua nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn ja heitä on kuultava nuoria koskevissa asioissa. (Oranen 2008,7.) Lastensuojelulain (2007/4170) 4. luku käsittelee kokonaisuudessaan osallisuutta, ja se pitää sisällään

lapsen mielipiteen selvittämiseen, kuulemiseen, puhevallan käyttöön sekä edunvalvontaan liittyvät pykälät. Osallisuus tulee ymmärtää siten, että lapsi voi aidosti ja vapaasti ilmaista omia tuntemuksiaan ja käsityksiään turvallisessa ilmapiirissä. Hänen tulee tietää, miksi ja missä asiassa keskustelua käydään, mihin tarkoitukseen lapsesta kerätään tietoja sekä mihin tarkoitukseen tietoja käytetään. Osallisuutta on myös se, ettei lapsen tarvitse ilmaista mielipiteitään tai ottaa kantaa, jos hän ei sitä halua tai osaa (Kananaja, Lähteinen, Marjamäki, Laiho, Sarvimäki, Karjalainen & Seppänen 2007, 140.)

Laki antaa harvoin suoraa vastausta eettisiin kysymyksiin ja ongelmiin. Lainmukaisuus ei aina takaa oikeudenmukaisuutta ja tärkeään rooliin nousee työntekijöiden ammattietiikka. Eettisellä toiminnalla tähdätään oikean ja väärän erottamiseen sekä pyritään kohti hyvää elämää. Sijaishuollon työntekijällä tulee olla kykyä pohtia ja kyseenalaistaa omaa ammatillista toimintaansa ja sen oikeudenmukaisuutta, sekä päätöksentekoa että siihen liittyviä perusteita. Sosiaalialan ammatillisen työn keskeinen periaate on asiakaslähtöisyys ja asiakkaalla on ensisijainen oikeus tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä. Kyky itsenäiseen päätöksentekoon tuo mukanaan arvokkuutta. (Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet 2005.)

Pyrimme toimimaan nuorten kanssa lain hengen mukaisesti, aidosti osallisuutta korostaen. Kunnioitimme nuorten valintoja ja annoimme heille mahdollisuuden osallisuuteen sen eri muodoissa. Työskennellessämme nuorten kanssa kiinnitimme erityistä huomiota nuorten mielipiteisiin ja toivomuksiin. Korostimme nuorten omaa osaamista ja videolle tuotetun sanoman merkityksellisyyttä. Nuorilla oli mahdollisuus esiintyä nimettöminä ja anonyymeinä. Nuoret saivat tietää videoiden käyttötarkoituksesta ja opinnäytetyöprosessistamme sekä meidän että ohjaajien kertomana. Produktin aikana emme kuitenkaan varmistaneet, olivatko kaikki nuoret ymmärtäneet produktin tarkoituksen. Palava into kuvausten aloittamiseen tyrehtyi suuremmat keskustelut, eikä kuvausten jälkeinen olotila ollut paras mahdollinen ottaa asiaa puheeksi. Jälkikäteen ajateltuna asiasta keskustelu olisi ollut mielestämme tärkeää, jotta nuoret olisivat sisäistäneet videoiden mahdollisuudet ja olisimme voineet keskustella tarkemmin videoiden viestistä.

Suomen lainsäädäntö antaa tiukat raamit sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2008/812). Toimimme salassapito- ja vaitiolovelvollisuuksien edellyttämällä

tavalla niin produktin kuin kirjoitusvaiheenkin aikana. Keskustelimme asiasta nuorten ja ohjaajienkin kanssa ja loimme yhteiset pelisäännöt lainsäädännön pohjalta ennen kuvauksia.

Pohdimme myös vallan merkitystä oman produktimme aikana. Vaikka oma valtamme nuorten parissa tuntui omasta mielestämme vähäiseltä, saattoivat nuoret kokea sen eri tavalla. Pyrimme luomaan tasa-arvoisen suhteen ja pääsemään dialogiin, mutta loppupeleissä meillä oli valta päättää videoista ja sen sisällöistä. Tämä asetelma loi tietynlaisen työntekijä-asiakas-jännitteen, joka ei näkynyt ulospäin mutta oli tunnistettavissa. Nuoret asettivat meidät samaan kategoriaan yksiköiden työntekijöiden kanssa, ja tuntuivat odottavan jonkinlaisia ohjeita ja neuvoja. Itse videoiden kuvaamisessa tärkein rooli nousi kuitenkin ammattikuvaajallemme, ja oma roolimme jäi sivummalle.

Koko työmme eettisyyteen liittyi jatkuva reflektioprosessi. Parin kanssa työskentely antoi mahdollisuuden reflektoida ja peilata omia tuntemuksiaan ja ajatuksiaan. Koimme myös eettiseksi velvollisuudeksemme tuoda esiin nuorten viestit, jotka muutoin olisivat voineet jäädä kuulematta. Ajattelimme itseämme viestintuojina, jotka etsivät viestin, tiivistivät sisällön ja toivat sen julki sopivassa muodossa. Pyrimme toimimaan eettisesti ja tuomaan nuorten viestin sellaisena kuin se on, mutta samalla saattaa sitä sellaiseen muotoon, että sijaishuollon työntekijät kuulevat sen oikeasti – ja tarttuvat siihen. Itse koimme toimivamme hyvässä yhteistyössä nuorten kanssa.

3.6 Osallisuuden merkitys

Itseä koskevien asioiden käsittelyyn osallistuminen on arvo sinänsä ja lasten ihmisoikeus. Osallistuminen omien asioiden hoitamiseen voi antaa kokemuksia kuulluksi tulemisesta sekä oivalluksen siitä, että omat mielipiteet ja ajatukset ovat arvokkaita ja asioihin voi vaikuttaa. Voimaannuttavaa ovat tältä pohjalta syntyneet suunnitelmat ja ajatukset, sillä ne voi kokea omiksi. Osallistumisen mukana tuomat kokemukset saattavat myös suojella lasta erilaisissa kaltoinkohtelua sisältävissä tilanteissa. Kokemuksia kuulluksi tulemisesta sekä vaikuttamisen mahdollisuuksista voidaankin pitää kaikin tärkeimpänä hyötynä, jonka osallisuus voi tuottaa lapselle. Erilaiset osallistumisen muodot sisältävät myös oppimisen mahdollisuuksia, sosiaalisten taitojen ja itseilmaisun valmiuksien harjoittelua, sekä niissä on usein mahdollisuus tutustua toisiin lapsiin ja löytää tukea vertaisryhmästä. (Oranen 2008, 15–16.)

Lapsen nostaminen lastensuojelutyön subjektiksi on edelleen ajankohtainen teema lastensuojelun kentällä. Christine Välivaara (2004, 61) pohtii kirjassaan ”Sijoitettu lapsi tunnepyörässä” lasten haavoittumista lastensuojelun piirissä. Toimenpiteiden keskellä oleva lapsi on aina jollain tavoin loukattu ja Välivaara toteaaakin lapsuuden traumaattisten kokemusten olevan tutkitusti yhteydessä negatiiviseen vaikutukseen lapsuuden hyvinvoinnille, kasvulle ja kehitykselle. Tutkimusten mukaan lapsuuden traumaattisilla kokemuksilla on yhteys sosiaalisiin ja emotionaalisiin ongelmiin myös aikuisiällä. Yhtenä keinona tulevan syrjäytymisketjun ennaltaehkäisyksi voidaan käyttää lapsen äänen kuuluville nostamista osallisuuden kautta. Tällä tavoin voidaan lisätä lapsen elämän suojaavia tekijöitä sekä edistää hänen selviytymistään elämässään.

Muukkanen (2009, 139–41) esitteli osallisuuden merkityksiä ja hyötyä Lapsen aika -hankkeessa saatuihin kokemuksiin ja kehittämisaiheistoihin pohjautuen. Aineiston perusteella osallisuuden toteutumisella voidaan vaikuttaa suoraan useaan lastensuojelun perustehtävän hoitoon. Muukkasen mukaan toteutunut osallisuus antaa lapselle kuuluksi tulemisen kokemuksen sekä mahdollisuuden vaikuttaa omiin asioihinsa. Tämä on Mikko Orasen (2008, 16) mukaan osallisuuden tärkein hyöty. Tärkeänä hyötynä nähtiin myös tietohyöty, jolloin lapsen tieto ja ymmärrys kasvavat niin itsestään, perheestään kuin elämäntilanteestaan. Parhaimmillaan lapsen oma kuva elämästä jäsenyyttä. Lapsikeskeiselle lastensuojelulle on olennaista lasten osallisuus, suojeleminen ja voimavarat, ja osallisuuden toteutuminen antaa luontevan lähtökohdan lapsen suojelun toteuttamiselle, sekä mahdollistaa voimavarojen esiin saannin ja käyttöönoton. Osallisuudesta saatua hyötyä voidaan käyttää myös arviointiin. Arviointia voidaan toteuttaa yhdessä lapsen kanssa jolloin siitä tulee moniäänistä ja luotettavampaa. (Muukkanen 2008, 160–161.)

Koimme, että nuoret voimaantuivat projektimme aikana. Videoita kuvatessamme sekä nuoret, kuin me itse, saimme onnistumisen kokemuksia. Voimaannuttavaa oli myös tieto siitä, että videoilla on mahdollisuus vaikuttaa sijaishuollon työntekijöiden näkemyksiin ja työkäytäntöihin nuorista. Toimme tämän seikan esiin ennen kuvausten alkua keskustelemalla siitä nuorten kanssa. Nuoret toisaalta suhtautuivat asiaan väheksyen, mutta palasivat myöhemmin asian äärelle. Ajatus jäi selvästi mietityttämään heitä. Musiikkivideon avulla pojat myös visioivat tulevaisuutta, sillä musiikin tekeminen antoi nuorille luontevan tavan tuoda äänensä kuuluviin, ja tätä taitoa he voivat käyttää myös sijoituksen päätyttyä. Nuoret vitsailivat puolivakavissaan tulevasta kuuluisuu-

desta musiikin saralla. Mielestämme tämä kertoi siitä, että pojat kokivat asiansa arvokkaaksi ja tärkeäksi sekä tunsivat olevansa hyviä siinä, mitä olivat tekemässä. Lopulliseen muotoon toteutettu musiikkivideon on myös konkreettinen muisto siitä, että tässä asiassa on onnistuttu.

Musiikkivideossa esiintyvät pojat toimivat myös eräänlaisessa vertaisryhmässä. Kaikki olivat sijoitettuja nuoria ja asuivat samassa laitoksessa. Yhteinen tekeminen ja samankaltainen historia loivat puitteet löyhälle vertaisryhmälle, jossa ponnisteltiin yhteisen päämäärän hyväksi. Kuvausten aikana ilmapiiri oli alun jännityksen jälkeen rento ja kannustava. Erityisen ilahduttavaa mielestämme oli joukon ujoimman pojan kannustaminen. Teoriaan perehtyessämme pohdimme kyseisen pojan mahdollisuuksia olla osallistumatta videoon. Tällaista mahdollisuutta ei annettu. Ryhmän paine työnsi pojan lavalle, mutta valinta näytti olevan onnistunut. Muut pojat antoivat positiivista palautetta ja huomiota erityisesti hänelle, ja poika sai lisää itsevarmuutta esiintymiseen.

3.7 Osallisuus työntekijän näkökulmasta

Kirjassa ”Lapset ja sosiaalityö” Johanna Hurtig (2006, 182–183) kirjoittaa artikkelissaan ”Lasten tieto sosiaalityön haasteena” työntekijän mahdollisuudesta käyttää lasten tuottamaa tietoa hoidollisen, lasta eheyttävän työn perustana. Hurtig toteaa, ettei työntekijän tule vain kerätä tietoa, vaan myös työstää tapahtumia, tunteita ja asioita lapsen kanssa. Osallisuuden avulla lapselle tarjotaan mahdollisuus kertoa, ja kertomalla ymmärtää sekä sanoittaa kokemiaan raskaita asioita. Osallisuuden avulla lapset voidaan liittää työskentelyn osapuoliksi, asianosaisiksi. Lasten omaa kokemusta asioista tässä ja nyt ei saa väheksyä.

Lasta osallistava työote on asenne, jossa tunnustetaan lasten ja nuorten erityisasema. Se ei rajoitu vain lasten tapaamiseen ja huomioimiseen. Osallistavassa työotteessa on kyse myös erilaisista toimintamalleista, joiden avulla lapset nähdään toimijoina eikä pelkästään arvioinnin ja työskentelyn kohteena. Lapsen tieto voi olla myös halua olla käyttämättä osallistumis- ja kuulemisoikeuttaan. Tuolloinkin heillä on oikeus tietää, mistä asioissa on kyse ja heillä on oikeus turvaan, huolenpitoon ja suojeluun. Lasten sivullisuutta voi tuottaa myös tietämättömyys. Lapselle tuleekin antaa asioistaan selvä käsitys, jotta hän ymmärtää, mistä työskentelyssä ja sen seurauksissa on kyse. (Hurtig 2006, 192.)

Kathreen Comeau'n (2005, 3) mukaan lasten osallisuuden vahvistuminen näkyisi muutoksena yhteiskunnan kaikilla tahoilla ja organisaatiotasoilla. Lasten osallisuus ei kuitenkaan saa olla ainoastaan paperille kirjattu suunnitelma, vaan toimiva osa käytäntöjä. Tämä vaatii lasten ja aikuisten roolien selkeyttämistä.

Tulevina sosiaalialan työntekijöinä halusimme osallistavan työtteen mukaisesti antaa nuorille mahdollisuuden ilmaista itseään ja tuoda ajatuksiaan julki heille sopivalla tavalla. Toimme nuorille ilmi, että heillä on hyvä mahdollisuus vaikuttaa sanomallaan myös paikalla oleviin päätöksentekijöihin. Videoissa kuultu nuorten viestin tarkoituksena oli herättää ajatuksia ja keskustelua lastensuojelun kentällä työskentelevien sosiaalialan työntekijöiden välillä. Nuorten mielipiteellä tulee olla merkitystä, jotta voimme kehittää ja tehdä työtämme heidän parhaaksi.

Ennen videoimista kerroimme nuorille tarkkaan, mistä asiasta on kyse ja miten videoita tullaan esittämään. Meille oli tärkeää, että halutessaan nuorten identiteetti pysyy piilossa, joten nuoret saivat itse päättää, näkyvätkö he videoilla omilla kasvoillaan vai peitetysti.

Pyrimme käyttämään osallistavaa työtettä vaikka toimintamme nuorten parissa jäikin lyhyeksi. Mitään syvällistä tunteiden käsittelyä emme toki päässeet tekemään, mutta viestimme nuorille heidän asiansa ja mielipiteidensä tärkeyttä keskustelemalla esiin nousevista ideoista ja ajatuksista. Kannustaminen ja mukana eläminen tapahtui spontaanisti ja iloitsimme nuorten kanssa yhdessä pienistä onnistumisista. Jo itse videoiden tekeminen oli suuritöistä ja koko projektin tekeminen alusta loppuun osoitti, että nuorten sanomalla on väliä. Myös videoiden esittäminen suurelle yleisölle seminaarissa viesti samaa asiaa. Yhteistyömme nuorten kanssa loppui produktin valmistumisen myötä, ja vaikka nuorten mielipiteet ja viestit olivat puheissamme opinnäytetyön työstämisen aikana, olisi osallisuuteen mielestämme kuulunut myös yhteydenpito seminaarin jälkeen. Yhteistyöllämme olisi pitänyt olla alku ja selkeä loppu.

3.8 Osallisuuteen liittyviä projekteja

Julkisuudessa on keskusteltu paljon lasten pahoinvoinnin lisääntymisestä ja pulmatilanteisiin liittyvien tukipalvelujen puutteesta. Yhtenä syynä ongelmien kärjistymiseen on esitetty virallisen sektorin toimintojen supistamista ja perustyön ruuhkautumista. Samanaikaisesti kuitenkin projektityyppinen toiminta lapsiperheiden parissa on lisää-

tynyt huomattavasti. (Forsberg 2002, 11.) Lastensuojelun sosiaalityössä kohdataan päivittäin nuoria, joiden vaikeudet aiheuttavat neuvottomuutta kokeneissakin työntekijöissä. Perinteisten perhekeskeisten toimenpiteiden rinnalle on kehitetty työmenetelmiä ja -välineitä, joilla pyritään vastaamaan lasten ja nuorten tarpeisiin. (Pekkarinen 2006, 99.) Nykyhengen mukaisesti projektiluontoista työtä tehdään myös paljon sijaishuollossa ja osallisuuteen liittyen. Parhaimmillaan projektien avulla löydetään uusia toimivia työkäytänteitä ja saadaan uutta tietoa projektin kohteesta. Tarkoituksena on, että hyvän projektin käytänteet jäävät elämään osana pysyvää ja säännöllistä palveluntarjontaa. Esittelemme lyhyestä muutamasta mielestämme onnistuneesta projektin sijaishuollon osallisuuteen liittyen. Molemmat projektit ovat tuottaneet käytökelpoisia työvälineitä osallisuuden lisäämiseksi ja omalla sarallaan tuoneet esiin nuorten osallisuuden merkityksellisyyttä.

Loistava esimerkki osallisuudesta on Lastensuojelun erityisosaamisen keskus Pesäpuu ry:n IKKUNA OMAN ELÄMÄÄN – nuoret lastensuojelun sijaishuollossa projektin kehittämistyön tuloksena syntynyt Selviytyjät-tiimi. Ryhmässä on 18 – 23-vuotiaita sijaishuollon piirissä olleita nuoria. Ryhmä on toiminut vuoden 2008 keväästä alkaen tavaten noin kerran kuukaudessa puolen päivän ajan. Selviytyjät-ryhmän tarkoituksena on punnita haastaviakin lastensuojeluun liittyviä kysymyksiä ja edistää nuorten kanssa työskentelyä lastensuojelussa. Samalla ryhmä tarjoaa mahdollisuuden vertaistuelle. Ryhmään kuuluvilla nuorilla on sijaishuollosta monipuolisia ja toisistaan erilaisia kokemuksia. Omien näkökulmiensa lisäksi nuoret tuovat kehittämistyöhön viestejä myös muilta nuorilta. Ryhmä on laatinut mm. 10 faktaa lastensuojeluun materiaalin, ja näistä faktoista on muodostunut ryhmän yhteiskunnallisen vaikuttamisen väline. Selviytyjät-tiimi on saanut hyvää palautetta toisilta sijoitetuilta nuorilta, ja ryhmä jatkaa toimintaansa vuoden 2011 loppuun, jolloin projekti päättyy. (Nuoret sijaishuollon kehittäjinä 2010.)

Pesäpuu ry:n toinen osallisuuteen tähtäävä projekti, Norsu 2001–2003 kehitti puolestaan välineitä ja työmenetelmiä lapsen äänen kuulemiseksi lastensuojelussa. (Väliavaara 2004, 8). Norsu-projektin tavoitteena oli lapsen kokemuksen kuuleminen. Projektilla oli kolme päätavoitetta. Ensimmäinen tavoite oli erilaisten tukimuotojen ja toiminnallisten välineiden kehittäminen lasten kanssa työskentelyyn. Toisena tavoitteena oli lisätä työntekijöiden sekä sijaisvanhempien valmiuksia kohdata lapsen tarpeet sekä lisätä lapsen voimavaroja ja selviytymiskeinoja. Viimeisenä tavoitteena oli lapsen nos-

taminen subjektiksi lastensuojelutyössä, sekä herättää yhteiskunnallista keskustelua lapsen kuulemisen merkityksellisyydestä lastensuojelutyössä. (Väliavaara 2004, 22.) Projektin aikana kehitettiin sijoitettujen lasten vertaisryhmämalli sekä käynnistettiin vertaisryhmätoimintaa myös sijaisvanhemmille. Lupa Lapselle -työkalupakki on myös projektin myötä syntynyt, ja se tarjoaa toiminnallisia välineitä lasten kanssa työskentelyyn sijaishuollossa. Toiminnallisissa välineissä keskeistä on lapsilähtöisyys ja voimavarakeskeisyys. Lisäksi projekti tuotti Sijoitettujen lasten -vertaisryhmämallin ohjaajan käsikirjan sekä useita opinnäytetöitä. (Väliavaara 2004, 61–62.)

4 KIRJALLISUUSKATSAUS

Valitsimme kirjallisuuskatsaukseen kaksi teosta: Kaisa-Elina Hotarin sosiaalityön pro gradu -tutkielman ”Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana” (2007) sekä Taru Kaarton ja Sanna Mäkelän opinnäytetyön ”Heittopussi vai asiakas – lastensuojelulaitokseen sijoitettujen nuorten kokemuksia osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista” (2009).

Hotarin pro gradu -tutkielma (2007) keskittyi erityisesti lastensuojelulaitosten arjessa tapahtuvaan osallisuuteen, jonka vuoksi koimme sen sopivan erinomaisesti kirjallisuuskatsaukseemme. Tutkielman kohderyhmänä olevat nuoret olivat pitkälti samaa ikäluokkaa kuin videoissamme esiintyneet nuoret. Pro gradu -tutkielmassa työntekijänä näyttäytyi vahvasti sosiaalityöntekijä. Oma materiaalimme sisälsi nuorten kokemuksia niin lastensuojelulaitosten työntekijöiden kuin sosiaalityöntekijöidenkin parissa.

Tutkielmassa oli selvitetty lastensuojelun asiakkaina olleiden nuorten mielipiteitä kuulluksi tulemisesta lastensuojelussa. Kyseinen aineisto koostui kolmesta ryhmähaastattelusta, joissa oli mukana yksitoista 16–18-vuotiasta nuorta. Tutkimuksessa kuulemista tarkasteltiin erityisesti arkipäivän lastensuojelussa tapahtuvana huomioimisena sekä mielipiteiden selvittämisenä. (Hotari 2007, 3.) Hotari teki kaksi merkittävää johtopäätöstä saamansa aineiston pohjalta. Hän totesi nuorilla olevan toiveita ammatilliseen huolenpitoon sekä asiakkaan ja ammattilaisen tiedon tasavertaisuuteen. Hän mainitsi myös nuorten toivovan luottamuksellista ja avointa yhteistyösuhdetta työntekijöiden kanssa. Tämä edellytti ammattilaiselta henkilökohtaisten käsitysten ja työn tavoitteiden ja rakenteiden reflektointia.

Toinen johtopäätös koski nuorten kuulemista. Hotari (2007, 79–80) painotti nuorten puhuvan voimakkaasti kuulemisen ja yksilön huomioimisen merkityksellisyydestä. Nuoret eivät odota suuria organisatorisia, taloudellisia tai byrokraattisia muutoksia, vaan he toivoivat muutoksen lähtevän työntekijöiden työtavoista ja asiakas-asiantuntija- suhteen määrittelystä. Kirjoittaja halusikin haastaa yksittäiset sosiaalityöntekijät lasten osallisuutta ja kuulluksi tulemista vahvistamaan työhön. Teoksessa todettiin myös asiakkaan kokonaiskuvan hahmottamisen olevan kuulemista. Nuoret korostivat useasti yksilöllisyyden ymmärtämisen merkitystä. Ajatus nuoren kokonaisuudesta elämästä auttoi ammattilaista ymmärtämään asiakkaiden eroja.

Kaarton & Mäkelän opinnäytetyö selvitti lastensuojelulaitokseen sijoitettujen nuorten kokemuksia omasta osallisuudestaan. Selvitystyö sisälsi nuorten kokemuksia siitä, kuinka paljon he saivat osallistua itseään koskeviin asioihin, sekä kokivatko he sen riittäväksi. Lisäksi selvitettiin nuorten kokemuksia vaikuttamisen ja osallistumisen laadusta. Nuoret olivat iältään 15–17-vuotiaita (Kaarto & Mäkelä 2009, 29–30.) Kirjoittajat tekivät neljä johtopäätöstä nuorten haastattelujen pohjalta. Nuoret korostivat sosiaalityöntekijän vaikutusta omaan osallisuuteensa. Sosiaalityöntekijän merkitys osallisuuden tunteeseen ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen oli suurempi kuin sijaishuoltopaikan työntekijän. Sosiaalityöntekijän tuella nuori saattoi kokea vaikuttavansa koko elämäänsä, kun taas lastensuojeluyksikössä lähinnä arkeen.

Toiseksi johtopäätökseksi opinnäytetyössä esiteltiin perusteluiden tärkeys. Osallisuuden tunne ja asioihin vaikuttamisen kokemus säilyivät, mikäli kieltävä vastaus perusteltiin. Perusteluitta jäänyt nuori koki, ettei hänen mielipiteellään ole merkitystä eikä hän pysty vaikuttamaan asioihinsa.

Kolmantena johtopäätöksenä korostettiin lastensuojeluyksiköiden työntekijöiden persoonaa ja sen merkitystä nuorten osallisuuden kokemukseen. Nuoret kokivat, että oma osallisuus ja vaikuttaminen lastensuojeluyksikön arjessa liittyivät pitkälti työntekijöihin. Nuoret kokivat myös kannustuksen ja tuen määrän, vastuun ja vapauden suhteen sekä perustelujen saannin olevan ohjaajakohtaista.

Viimeisenä johtopäätöksenä tuotiin esiin nuorten pohdinta sijoituspaikasta. Pääsääntöisesti nuoret kokivat sijoituksen olleen oman etunsa mukaista, mutta sijoitusta lastensuojelulaitokseen ei juuri koettu hyvänä asiana. Laitoksessa koettiin olevan huomattavat mahdollisuudet itsenäistymiseen ja se aiheutti huolta tulevaisuudessa selviy-

tymiseen. Perhesijoituksen nuoret ajattelivat olevan vähemmän rajoitettua ja valvottua. Lisäksi perhesijoituksen ajateltiin tarjoavan enemmän mahdollisuuksia osallisuuteen. (Kaarto & Mäkelä 2009, 40–42.)

Molemmissa kirjallisuuskatsauksemme lähteissä osallisuutta on tutkittu useista näkökulmista ja syvällisemmin kuin omassa työssämme. Oma opinnäytetyömme on rakenteellisesti erilainen ja painottuu myös sijaishuollon työntekijöiden kykyyn kuulla nuoria. Tästä syystä koimme, että osallisuuden pohdinta nuorten kanssa syvällisesti ei ollut tarkoituksenmukaista. Lähteet antoivat kuitenkin mahdollisuuden vertailla osallisuuden kokemusta nuorten kokemana.

Omassa työssämme työn viitekehyksenä oli osallisuus, ja näissä puitteissa toimimme löyhästi. Nuorilla oli mahdollisuus kertoa muitakin asioita, sillä halusimme saada nuorten ääntä kuuluviin aihepiiristä välittämättä. Kirjallisuuskatsauksen teokset käsitelivät aiheitaan rajatumminkin ja olivat siten päässeet syvällisempään analyysiin osallisuuden ja muiden aiheidensa osalta. Opinnäytetyömme tehtiin kauttaaltaan luovasti ja inspiraation voimin, ja sitä leimasi tietty suunnittelemattomuus. Tämä mahdollisti työn kasvamisen uusiin suuntiin ja antoi meille iloa ammentaa luovuuden lähteistämme. Toisaalta tämä suunnittelemattomuus on myös työmme heikoin kohta.

Omassa aineistossamme merkittävin johtopäätös oli nuorten aidon osallisuuden ja kuulemisen puute. Tämä nousi esiin vahvasti myös molemmista kirjallisuuskatsauksemme lähteistä. Johtopäätökseen päästiin haastatteleamalla nuoria. Omassa työssämme tutkimme asiaa vielä pidemmälle selvittämällä, mitä sijaishuollon piirissä työskentelevät kuulivat nuorten viesteistä. Työntekijöillä tuntui olevan tarve analysoida ja arvioida nuoria tekemällä tulkintoja ja diagnooseja. Harva vastaajista herkistyi kuulemaan nuoren viestin. Vastauksissa voitiin päätyä samaan lopputulokseen: nuoria kuunneltiin, mutta ei kuultu.

5 VIDEOIDEN SANOMA JA SE, MITÄ KUULTIIN

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli produktin tuottamisen lisäksi selvittää, mitä seminaariin osallistuneet kuulivat nuorten videoissa. Haastattelun nuoren viesti kävi ilmi haastattelutilanteesta, mutta haastattelimme musiikkivideosta vielä kappaleen kirjoittajaa ja laulajaa puhelimitse kesäkuussa. Laulun sanoma oli monisäikeinen ja sen voi

ymmärtää usealla eri tavalla, kuulijakohtaisesti. Haastattelu tarkensi musiikkivideon välittämää viestiä.

Teemoittelimme löyhästi vastaukset lause kerrallaan. Päädyimme purkamaan vastaukset lauseiksi, sillä usea vastaaja sisällytti vastaukseensa monia eri näkökulmia ja aihe-alueita. Lauseita oli kaikkiaan 164.

5.1 Musiikkivideo

Musiikkivideon sisältö oli pitkälti Sippolan koulukodin poikien omaa käsialaa. Koulukodilla oli mahdollisuus tuottaa musiikkia, ja poikien omaohjaaja vastasi musiikinopetuksesta. Laulun tekijä, yksi koulukodin nuorista, kertoi kappaleen syntyneen keväisen masennuksen aikana, ja se kuvasi hänen omaa elämäntilannettaan tuona keväänä. Jokakeväinen masennus näkyi laulun sanoissa ja tunnelmassa:

”tajuntani lukossa, potee musta ruttoa

ku ajatukset paremmasta kuoli sukupuuttoon”

”virta ne huuhtoo, ajatukset vikkellä

tais mennä ohi ku en muista niitä itsekkää”

Laulun sanoista välittyi myös kritiikkiä yhteiskuntaa sekä nuoren omaa toimintaympäristöä kohtaan. Nuori kertoi kokeneensa, että hän saa puhua ja tuoda mielipiteitään julki, mutta niillä ei ole käytännössä ratkaisevaa merkitystä:

”suomineito huora, kädes valkomusta värisuora

valttikortti raha, paha raha mielen tuhoaa”

”kätteletkö herraa, sen käsille mä syljin

jätä priima seuras oon mielummin yksin”

Seminaariväen palautelomakkeessa kysyttiin, minkälaisen viestin videoissa esiintyneet nuoret välittivät kuulijalle. Suurin osa vastaajien palautteesta liittyi taiteen käyttöön työvälineenä (n=29). Sen todettiin olevan hyvä apu nuorten kanssa toimimisessa. Taiteen käytöllä todettiin olevan erilaisia mahdollisuuksia nuorten tunteiden käsitteilyyn ja ilmaisuun. Taiteen avulla vastaajat kokivat nuorten saavan onnistumisen kokemuksia ja musiikin avulla he pystyivät käsittelemään tunteitaan. Teemoittelun perusteella seuraavaksi suurimmassa ryhmässä (n=19) koettiin viestin kertovan nuorisokulttuuriin liittyvästä musiikin tuottamisesta ja nuoruuden tuskasta. Vastauksissa nähtiin nuorten elävän tavallisen murrosikäisen arkea ja laulun sanojen olevan melko tyyppillisiä nykynuorille. Osallisuutta vastauksissaan käsitteli vain kolme lausetta. Muut vastaajat kuulivat viestissä positiivisia ja negatiivisia tunnelmina (n=10) sekä toivon näkökulmaa (n=6). Osa vastaajista (n=10) ei muistanut videon sisältöä, tai vastaus käsitteli kysymyksen ulkopuolelle jätettäviä asioita, kuten nuorten aikaisempaa esiintymistä sijaishuollon työntekijöille.

Kaiken kaikkiaan lauseista nousi kuusi selkeää kommenttia, joissa voi sanoa vastaajien kuulleen poikien viestin. Vastauksissa todettiin laulun kertovan vaikeista ajoista ja nuorten ajatuksista ja pohdinnoista siitä. Lisäksi vastaajat pohtivat nuorten kuulemisen tärkeyttä ja tarpeesta pysähtyä kuulemaan nuoria aidosti. Laulun teemanahan oli kirjoittajan oma masennus ja ahdistus sekä aidon osallisuuden puute.

Pohdimme syitä nuorten viestin kuulemisen vähyyteen. Musiikkivideo antaa toki monet mahdollisuudet musiikin tulkintaan, mutta lähtökohtana olivat kuulijakunnan lastensuojelullinen ammatillisuus sekä heidän tietonsa siitä, että nuoret olivat sijoitettuja lastensuojelulaitokseen. Alun perin seminaariväelle tarkoitettu kysymys kuului: ”Minkälaisen viestin videossa esiintyneet Sippolan koulukodin pojat välittivät sinulle sosiaalialan ammattilaisena?” Lastensuojelun Keskusliitto muokkasi kysymystä kuitenkin niin, että viimeiset sanat jätettiin pois. Vastauksista suurin osa käsitteli taiteen käyttöä työvälineenä sosiaalialan ammattilaisen käsissä, joten lauseen muokkaaminen ei liene vaikuttanut vastausten sisältöihin. Oma kokemuksemme sijaishuollossa ja vastausten sisältö laittoivat meidät pohtimaan ammatillisen ja empaattisen suhtautumistavan häilyvää rajaa. Työntekijän auktoriteetti ja ammatillinen osaaminen saattaa luoda asetelman, joka ei anna tilaa nuoren omalla yksilöllisyydelle ja vaikutusmahdollisuuksille.

Pohdimme myös eroja suhtautumistavoissa lastensuojelun nuoreen ja vaikkapa samanikäiseen kummipoikaan. Lastensuojelun asiakkaana olevalla nuorella on tietty leima otsassa ja hänet asetetaan helposti stereotyyppiseen ongelmanuorten joukkoon, myös sosiaalialan ammattilaisten toimesta. Sijaishuollossa olevaa nuorta saatetaan helposti kohdella työn kohteena, työympäristöön kuuluvana, eikä niinkään yksilönä. Kuten muillakin ihmisillä, myös sijoitetuilla nuorilla, on tärkeitä ajatuksia ja tunteita, sekä tarve kuulua hyväksyttävänä jäsenenä omaan toimintaympäristöönsä. Ihmisarvo ja -oikeudet eivät häviä huostaanoton seurauksena. Uskomme nuorten kuulemisen jäävän vähälle myös kiireen ja osallisuutta tukemattomien, vanhojen työkäytänteiden vuoksi. Osallisuus kulkee työssä mukana enemmän ajatuksen kuin käytännön tasolla. Muutos uuteen vaatii rohkeutta ja halua uudistua, ja koko työyhteisön on sitouduttava siihen. Työskentely sijaishuollossa on usein henkisesti kuluttavaa, ja muutokseen tarvittavia voimavaroja ei välttämättä löydy.

Yllättävän moni vastaajista niputti musiikkivideon ja sen sisällön nuoruuteen liittyvään toimintaan. Vastaajat kokivat, että musiikinteko ja kanta-aottavat sanat kuuluvat nuoruuden tuskaan ja aikuiseksi kasvamiseen. Ehkä asia on näin, mutta koimme nuorten viestin olevan silti tärkeä ja kuulemisen arvoinen. Myös nuoruutta pitää arvostaa, eikä ajatella sen olevan ainoastaan ohimenevä kehitysvaihe matkalla aikuisuuteen. Sanna Aaltosen ja Alpo Heikkisen (2011, 167) artikkelissa käsitellään nuoruuden kaksijakoista käsitystä. Nuorison nähdään yhtäältä edustavan yhteiskunnan rakenteita horjuttavaa kontrolloitavaa ongelmaa, mutta toisaalta nuoriin ladataan toiveita paremmasta tulevaisuudesta ja heidän kauttaan käsitellään kansakunnan tulevaisuuteen liittyviä uhkia ja pelkoja. Nuorista rakennetaan helposti ryhmätasoisia yleistäviä kuvia, joita sävyttää epäluottamus ja ongelmallisuus. Verrattuna haastatteluvideosta saatuun palautteeseen poikien musiikkivideoon liitettiin enemmän nuoruuden vuoristorataa ja siihen liittyvää kapinointia. Kyselymme vastauksista on luettavissa, että haastattelu oli enemmän uskottava ja ammattilaisiin vetoava, kuin synkkiä mielikuvia herättävä rap-esitys. Ongelmallisina pidettäviin nuoriin liittyvät kategorisoinnit liittyvät yleiseen nuoruuden normittamiseen, nuoruuden ohella myös sukupuoli ohjaa määrittelyä. (Aaltonen & Heikkinen 2011, 168). Emme voineet olla miettimättä tilannetta, jossa musiikkivideolla esiintyneet nuoret olisivat olleet tyttöjä ja haastateltu nuori olisi ollut poika. Olisiko palaute ollut erilaista?

5.2 Haastatteluvideo

Perhekodin nuori kertoi haastattelussaan omasta elämästään ja syistä, jotka toivat hänet perhekotiin. Nuori pohti monipuolisesti osallisuuttaan sijaishuoltopaikassa sekä omaa tulevaisuuttaan. Haastateltu nuori totesi haastattelupäivän olleen hänelle hyvä päivä. Hän totesi myös, että mikäli haastattelu olisi tehty kuukausi sitten, olisi videolle tullut aivan erilainen näkemys hänen tilanteestaan:

”Tänään osataan ajatella niin realistisesti – se riippuu ihan päivästä.”

Haastateltu nuori koki syyn sijoitukseen olleen pitkälti hänessä itsessään. Hän koki myös yhteydenpidon rajoittamisen syyn löytyvän hänestä itsestään ja näki tilanteen pakkona, johon hänen on sopeuduttava:

”No miä haluaisin ehdottomasti olla enemmän yhteyksissä mun kavereihin, poikaystävään ja vanhempiin, kaikkiin ketkä asuu tuolla jossain muualla ku minä, mut tää on... ite oon aiheuttanu ja sille ei voi minkää. Pakko sopeutua tilanteeseen. Ei ne laitokset oo niin hirveit milt ne kuulostaa.”

Haastattelussa nuori koki tulleen kuulluksi, mutta ei ehkä niinkään osalliseksi. Tämä nousi haastattelun tärkeimmäksi teemaksi ja tytön viestiksi muille. Perhekodin työntekijät ja sosiaalityöntekijät kyllä kuuntelivat nuorta, ja nuori koki heidät ”reiluiksi”, mutta samaan hengenvetoon huomautti, etteivät aikuiset ole riittävän kiinnostuneita nuoren asioista:

”Sossut varoitteli monta kertaa... kylhän ne kuuntelee mua tosi hyvin... onhan ne ollu ihan reilui...”

”Aikuiset ei aina malta pysyä ajan tasalla, mis nuoret menee. Et pitäis jotenki ehkä pysyy.”

Vastaajien lauseista noin kolmannes (n=29) pohti tytön viestiä työntekijän näkökulmasta, ja he kokivat oman työnsä merkitykselliseksi tytön tarinan myötä. Vastaajat myös pohtivat työn käytänteiden tuomaa turvaa sekä haastatellun tytön sijoituksen tarpeellisuutta. Toiseksi suurimmassa ryhmässä (n=18) tulkittiin tytön tilannetta ja

pohdittiin muun muassa tervehtymisen tilaa sekä tarvetta pyytää anteeksi. Osallisuutta vastauksissaan käsitteli 13 lausetta. Vastaajat pohtivat muun muassa mahdollisuuksien tarjoamista osallisuuden toteutumiseen sekä nuoren kuulemisen merkityksellisyydestä. Loput vastauksista käsittelivät videon uskottavuutta (n=8), nuoruutta ikäkautena (n=5) ja nuoren omien valintojen merkitystä (n=5). Vastaajista 12 jätti vastaamatta kysymykseen tai vastaukset käsittelivät kuvausteknisiä asioita. Kaikista lauseista neljä liikkui samalla aihealueella kuin nuoren todellinen viesti, todellisen kuulemisen tärkeys. Vastaajat totesivat kuulemisen tärkeyden ja pitivät osallisuutta sijaishuollossa tarkastelun arvoisena asiana. Lisäksi he totesivat, että osallisuuden toteutumisen ääreen olisi hyvä pysähtyä omassa työssään. Useat vastaajat muistivat hyvin videon sisältöä sekä aihepiirejä joissa liikuttiin, mutta itse viesti jäi kuulematta.

Meitä hämmästytti vastaajien pohdinta oman työn merkityksellisyydestä sekä työn käytänteiden toimivuudesta. Mielestämme haastateltu tyttö toi selkeästi esille toisenlaisen viestin, aidon osallisuuden puutteen. Kenties videota olisi pitänyt katsoa avoimemmin ja ennakkoluulottomammin, sillä usein ihminen näkee ja kuulee mitä haluaa. Tyttö toki saa laadukasta sijaishuoltoa, mutta laatua voi, ja tulee, aina kehittää. Vastauksissa tuudittauduttiin tyytyväisyyteen tytön tilanteen suhteen, sillä videolta kuultiin pitkälti sosiaalisesti hyväksytyjä vastauksia. Tytön toiveet käytänteiden muuttumisesta eivät tavoittaneet kuulijoiden korvia, moni kuuli vain tytön itsesyytökset elämäntilanteestaan. Tällainen kuuleminen tukee työntekijän kokemusta oman työn merkityksellisyydestä ja laadukkuudesta. Sijaishuollossa työskentelevät eivät juuri saa kiitosta työlleen, ja video tuntui välittävän myös sitä katsojilleen. Moni vastasi myös tytön sijoituksen olleen tarpeellinen, vaikka mielestämme tällaiseen päätökseen päätyminen on mahdotonta kolmeminuuttisen videon perusteella. Mietimme, kuinka monen sijoituksen kohdalla perusajatus työntekijällä on, että juuri tämä ratkaisu on tarpeellinen. Sijoituksen tarpeellisuudesta käydään keskustelua, mutta keskustellaanko sen tarpeettomuudesta?

Moni vastaajista lähti myös tulkitsemaan tytön tilannetta, ja tytön viesti jäi tällöin kuulematta. Ammatillisuus on toki tärkeää, mutta siihen kuuluu myös aito kuuleminen. Mielestämme tulkintojen tekeminen tytön tilanteesta ja tulevaisuudesta ei osoita suurtakaan ammatillista osaamista kuulemisen saralla. Kokemuksemme mukaan sijaishuollon työkäytännöt ovat pitkälti sellaisia, että arjessa kuulemista ei tapahdu. Mielestämme kuulemisen ja osallisuuden tulisi olla aina läsnä lastensuojeluyksiköissä,

eikä sen pidä olla erillisen ajan varassa. Myös sosiaalialan ammattilaiset lyövät tietynlaisia leimoja nuorten otsaan ja lokeroivat heitä stereotyyppisesti, jolloin syntyy helpposti riski tulkita vastaavissa tilanteissa olevien nuorten elämänpolkuja. Herkkyyys kuulemiseen tulee olla aina läsnä, vaikka se on toisinaan haastavaa – ovathan työntekijätkin vain ihmisiä.

Haastatteluvideo sai vastaajat käsittelemään osallisuutta enemmän kuin musiikkivideon kohdalla. Vastaajat painottivat nimenomaan aitoa kuulemistä ja sen merkitystä omassa työssä. Kuulemiselle ja osallisuuden toteutumiselle toivottiin olevan enemmän aikaa ja peräänkuulutettiin pohtimista, mitä kuuleminen omassa työssä oikeasti tarkoittaa. Mielestämme tämä on hyvä lähtökohta osallisuuden toteutumiselle. Osallisuutta ei voida toteuttaa vasemmalla kädellä ja käskystä, vaan se vaatii ensin työntekijän omaa reflektointia ja osallisuuden merkityksen sisäistämistä.

Moni vastaajista innostui itse videosta ja sen uskottavuudesta, ja videon viesti ja kuuleminen jäi taka-alalle. Kenties alalla olisi enemmän tarvetta samantyyppisten videoiden tuottamiseen, jotta sijaishuollon nuoret saataisiin näkyviin. Nuorten puhe on tärkeää ja videoinnin avulla sen avainkohdat voidaan tuoda kuuluviin, niin ammattilaisille kuin nuorille itselleenkin. Oman haastattelun katsominen videolta voi olla nuorellekin voimaannuttava kokemus, ja auttaa häntä käsittelemään omaa elämäntilannettaan ja ymmärtämään syy-seuraussuhteita. Videolla esiintyneet nuoret saivat omat kappaleensa videoista, ja olivat lopullisiin versioihin hyvin tyytyväisiä. Videoiden katselu ja pohdinta yhdessä ohjaajien kanssa voisi toimia hyvänä työvälineenä nuorten oman elämän jäsentämisessä. Mielenkiintoista olisi ollut myös haastatella nuoria seminaariväen palautteen pohjalta ja kuulla nuorten mielipiteitä osallisuuden toteutumisesta. Videot saivat myös paljon keskustelua aikaan niin seminaariväen kuin tapahtumassa työskennelleiden opiskelijoidenkin parissa. Produktimme herätti kiinnostusta sijaishuollon ammattilaisten keskuudessa, ja moni toivoi lisää vastaavanlaisia videoita. Videoiden uskottiin soveltuvan myös opetuskäyttöön.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

6.1 Yhteenveto

Toiminnallisen työn ja tutkimuksen yhdistäminen antoi mahdollisuuden tutkittavan materiaalin rajaamiselle ja tutkimuksen suuntaamisen haluttuun kohteeseen. Produktin

suunnittelu ja toteutus vaati luovuutta ja rohkeutta kokeilla uutta ja kyseenalaistaa vanhaa. Tutkimuksemme tulosten perusteella voitiin tehdä samansuuntaisia johtopäätöksiä kuin aiemmilla osallisuutta käsittelevillä tutkimuksilla. Nuoret kokivat osallisuuden puutetta ja tätä samaa viestivät sijaishuollon työntekijöiden vastaukset. Osallisuuden puutteesta käydään paljon keskustelua, mutta olisi jo aika ryhtyä sanoista tekoihin. Mielestämme seminaariväen vastaukset olivat hyvin inhimillisiä, ja puhuivat organisaatiokulttuurin arvovajeesta – osallisuuden vajeesta. Nuorten osallisuus ei liene niin korkealle arvostettava arvo, kuin se puheissa annetaan ymmärtää. Nykyyhteiskunnan yksilöllisyyden korostaminen ja pärjäämisen kulttuuri ei edesauta marginaaliryhmien osallisuuden toteutumista.

Tutkimuksemme luotettavuutta voidaan kuitenkin kyseenalaistaa. Opinnäytetyömme suunnitelmallisuuden puute ja teemoittelun ongelmallisuus ovat työmme heikot lenkit. Mielestämme tuloksia voidaan kuitenkin pitää suuntaa-antavina. Vastaajat näkivät videot seminaarissa luentojen välissä ja vastasivat kyselyyn muutama viikko seminaarin jälkeen sähköpostitse. Vastaajilla ei ollut tietoa kyselystämme etukäteen. Seminaarissa esitettiin myös toinen musiikkivideo ja ohjelma oli tiivis luentoineen ja työpajoineen. Toisaalta osa vastaajista kirjoitti hyvinkin yksityiskohtaisesti videoiden sisällöistä ja voidaan olettaa, että videot ovat olleet osalle vastaajista mieleenpainuvia. Mikäli palautekyselyn liitteenä olisi ollut linkki videoihin, voitaisiin tutkimusta pitää luotettavampana. Toisaalta osallisuuden arjessa tulisi kulkea työntekijän punaisena lankana, kaikessa toiminnassa nuorten kanssa. Tämän herkkyyden tulisi olla myös läsnä koulutustilaisuuksissa, jolloin vaihdetaan hyviä käytäntöjä.

6.2 Produkti

Toiminnallisen opinnäytetyön tekeminen oli haastavaa. Kummallakaan meistä ei ollut aikaisempaa kokemusta videoiden tekemisestä, ja omat haasteensa toivat myös lyhyen aikavälin aikataulumuutokset. Kuvausajankohtien sovittaminen useiden tahojen kanssa aiheutti päänvaivaa jokaiselle osapuolelle. Osin tästä syystä valmistautuminen varsinaisiin kuvauspäiviin jäi varsin vähäiseksi. Ammattitaitoinen kuvaajamme tosin pelasti paljon.

Musiikkivideon laatu kärsi myös liian äkkinäisestä aikataulusta. Koulukodin pojat eivät olleet ehtineet nauhoittaa kappalettaan etukäteen, joten kuvauksissa jouduttiin soittamaan oikeasti ja nauhoittamaan jälkikäteen musiikki päälle. Videolla käytetty ja jäl-

kikäteen nauhoitettu musiikki eivät soineet yksi yhteen, ja kuvaaja joutui tekemään paljon työtä, jotta sai videosta toimivan.

Teoriaa ryhdyimme lukemaan toden teolla vasta varsinaisen toiminnallisen työmme jälkeen. Myöhäinen teoriaan perehtyminen näkyy opinnäytetyössämme teorian osittaisena irrallisuutena. Mikäli olisimme lukeneet teoriaa ennen produktia ja sen aikana, istuisi teoriaisuus paremmin käytäntöön. Paremmalla suunnittelulla ja aineiston rajauksella olisimme saaneet työstämme yhtenäisemmän. Teorian lukemisesta produktin aikana olisi ollut hyötyä videoiden kuvauksissakin, esimerkiksi haastattelussa olisimme voineet esittää laaja-alaisempia ja eri näkökulmasta tuotettuja kysymyksiä. Koimme myös vastausten teemoitteluun liittyvän ongelmia, joku muu olisi saattanut teemoitella vastaukset hyvinkin eri lailla kuin me. Osa seminaariväen vastauksista oli tulkittavissa usealla eri tavalla, ja me päädyimme omanlaiseen ratkaisuumme. Teemoittelu tehtiin kuitenkin perustellen ja ajan kanssa.

Susanna Helavirta (2006, 203) löytää artikkelissaan ”Lasten hyvä ja huono elämä eläytymistarinoiden valossa” analysoidessaan lasten tuotoksia oman ymmärtämisensä rajat. Analysoidessaan lasten tuotoksia hän toteaa tulkitsevänsä niitä omien merkityksellistämistapojen ja –käsitysten sekä oman kokemusmaailmansa kautta. Myös omassa työssämme on tämä mahdollisuus ja nuorten videoiden tulkinnat voisivat olla jossain määrin toisenlaisia, jos meillä olisi ollut mahdollisuus reflektoida sisältöjä nuorten kanssa. Puhelinkeskustelun ja haastattelutilanteen reflektointiarvo voidaan kyseenalaistaa, sillä luottamuksellista suhdetta nuoriin ei ollut syntynyt.

Prosessin aikana opimme paljon. Ennakoinnin ja suunnitelmallisuuden merkitystä ei voi liikaa korostaa. Toiminnallinen osuus vaati melkoisesti organisointikykyä sekä epävarmuuden sietämistä. Toisaalta itse videoiden tekeminen oli todella antoisaa, nuoret vaikuttivat nauttivan siitä vähintään yhtä paljon kuin me. Musiikkivideolla esiintyvät pojat jaksoivat soittaa kappaletta viisi tuntia peräkkäin, eikä into musiikin esittämiseen hävinnyt minnekään. Haastateltavan tytön innokkuus ja halu kertoa elämästään välittyivät myös videolle.

Opinnäytetyön työstäminen parityönä oli haasteellista, mutta myös voimavaroja lisäävää. Varsinkin toiminnallisen osuuden tuottaminen syntyi pitkälti dialogisen reflektion tuloksena, ja sen myötä myös ajanhallintamme ja yhteinen työskentelymme tehostui. Saimme arvokasta tietoa prosessin johtamisesta, suunnittelusta ja käytännön toteutta-

misesta. Lisäksi pääsimme toimimaan erilaisissa tiimeissä niin Lastensuojelun Keskusliiton kuin Sippolan koulukodinkin piirissä. Uskomme näistä taidoista olevan hyötyä myös työelämässä. Kirjoituspuolesta vastasi suuremmassa määrin Niina, jolla on enemmän kirjallista lahjakkuutta. Sari puolestaan perehtyi enemmän lähdemerkintöjen saloihin. Lähdemateriaali jaettiin, referoitiin ja referoitu tieto jaettiin toisillemme. Pohdintaosuudet työstettiin yhdessä ja työn lopullinen muoto saavutettiin yhteistyössä.

6.3 Osallisuus

Kokemuksemme mukaan nuorten osallisuudella on merkittävä tekijä nuoren kasvussa aikuiseksi. Kokemus siitä, että omiin asioihin voi vaikuttaa ja omilla mielipiteillä on merkitystä, antavat eväitä myös aikuisuuteen ja omien ratkaisujen tekemiseen. Lastensuojeluyksiköt voivat olla laitoksia, mutta ne ovat myös nuorten koti. Laitoksien ei tulisi olla vain paikkoja, joissa säilötään nuoria aikuisuuteen, vaan aidosti tukea antavia koteja nuorten elämässä. Osallistavalla työotteella tuodaan julki nuoren arvostus ja merkitys. Se myös pohjustaa nuorta toimimaan aktiivisesti omassa elämässään nyt ja myöhemmin. Osallisuus antaa nuorelle tuntemuksen omasta ihmisarvostaan ja yksilöllisyydestään, sekä rohkeutta tuoda omat asiansa julki. Parhaimmillaan osallisuus kasvaa luonnolliseksi toimintamuodoksi nuoren elämässä, ja nuori voi vaikuttaa sen avulla myös ympäröivään yhteiskuntaan.

Osallistavalla työotteella viestitään nuorelle myös välittämistä: minä pidän sinusta, minä arvostan sinua. Arki sijaishuollossa voi tulla haasteelliseksi jos nuoren ja työntekijän kemiat eivät kohtaa. Tässä kohtaa oma ammatillisuus on tärkeää. Tulee pohtia, miksi tuntee niin, ja kuinka pääsee siitä yli. Reflektioiva keskustelu työyhteisössä on välttämätöntä. Tärkeää on myös reflektoida omaa käyttäytymistään ja työtapojaan sekä tunnistaa kehittämisen tarpeita.

Osallisuuden toteutumiseksi koemme hyvän, luottamuksellisen suhteen olevan ensiarvoisen tärkeä nuoren ja työntekijän välillä. Työtä täytyy kuitenkin pystyä tekemään osallistavalla työotteella, vaikka suhde nuoreen olisi haasteellinen. Tämä vaatii ammattitaitoa, kärsivällisyyttä ja uskoa nuoreen. Maailmaa on osattava katsoa nuoren silmin, mutta myös aikuisen, työntekijän, silmin. Työntekijän on tärkeä perustella ratkaisujaan nuorelle, jotta nuori ymmärtäisi asioiden syy-seuraussuhteita. Myös työntekijän on uskallettava myöntää olevansa väärässä.

Jeremy Roche (Hotarin 2007, 15 mukaan) toteaa lasten mukaan ottamisen sosiaalityön prosesseihin olevan vähäistä ja se vaatisi aikuisilta uskallusta luopua osasta valtaansa. Rochen sanoma on toistakymmentä vuotta vanha, mutta mielestämme käytäntö elää edelleen vahvasti. Osallisuus näkyy usein vain sosiaalialan työntekijöiden puheissa. Muukkosen (2008, 148, 152) mukaan lasten osallisuuden tärkeys lastensuojelussa on ajatuksena jo tuttu monille ja jopa itsestäänselvyys joillekin lastensuojelun toimijoille. Hän huomauttaa kuitenkin, että ideologiselta ajatuksen ja eettiselle työlle asetetun tavoitteen tasolta on kuitenkin vielä matkaa jäsentyneisiin työtapoihin. Osallisuuden kunnioittaminen ja sen näkyminen edellyttävät osallisuuden valitsemista asiakastyötä ohjaavaksi periaatteeksi. Olemme yhtä mieltä, että osallisuuden toteutuminen sijais-huollossa on vielä lapsenkengissä. Tämä näkyi myös toteuttaessamme produktia: nuorten aito osallisuuden huomioiminen oli enemmän puheidemme kuin tekojemme tasolla.

Osallisuutta yleisesti pohtiessamme huomasimme monen ihmisryhmän jäävän aidon osallisuuden ulkopuolelle. Kehitysvammaiset, lapset ja nuoret, vanhukset, mielenterveyskuntoutujat, ja vaikkapa maahanmuuttajat eivät pääse automaattisesti osallisuuden piiriin. Osallisuudesta saavat nauttia työkykyiset, täysi-ikäiset ja riittävän toimintakyvyn omaavat ihmiset, joilla on asema yhteiskunnassa. Toimivan ja yhtenäisen hyvinvointivaltion rakentamiseksi tulisi jokaisen ihmisryhmän päästä osalliseksi ja aktiiviseksi toimijaksi oman ja yhteisen hyvän tulevaisuuden puolesta.

LÄHTEET

- Aaltonen, S., Heikkinen, A. 2011. Nuoret lastensuojelussa. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Unigrafia Oy.
- Aula, M. 2010. Sijaishuollon nuorten foorumi Jyväskylässä 17.11.2010. Avauspuhe. Saatavissa: <http://www.lapsiasia.fi/nyt/puheenvuorot/puheet/puhe/view/1543331> [viitattu 11.4.2011].
- Comeau, K. 2005. Involving Children in Decision Making. A model for developing Children's Participation. Surrey Children's Fund.
- Ervast, S. & Tulensalo, H. 2006. Artikkelissa: Lapsi näkyviin, vanhempia unohtamatta – perhelähtöistä lapsikeskeisyyttä. Perheterapia 1/2006, s. 51–54.
- Eskonen, I., Korpinen, J. & Raitakari, S. Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhjat: faktaa, selontekoa ja kokemuksia. Teoksessa: Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia, Juva: PS-kustannus, s. 21–44.
- Forsberg, H. 2002. Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika –projektista. Helsinki: Nykypaino Oy.
- Forsberg, H. 2000. Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Helsingin: Nykypaino Oy.
- Helavirta, S. 2006. Lasten hyvä ja huono elämä eläytymistarinoiden valossa. Teoksessa: Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: PS-kustannus, s. 195–219.
- Hotari, K-E. 2007. Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa: Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointi. Juva: PS-kustannus.

Kaarto, T. & Mäkelä, S. 2009. Heittopussi vai asiakas – lastensuojelulaitokseen sijoitettujen nuorten kokemuksia osallisuudesta ja vaikutusmahdollisuuksista. Opinnäytetyö. Satakunnan ammattikorkeakoulu.

Kananoja, A., Lähteinen, M., Marjamäki, P., Laiho, K., Sarvimäki, P., Karjalainen, P. & Seppänen, M. 2007. Sosiaalityön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. 2008/812

Lastenoikeuksien yleissopimus. SopS 60/1991

Lastensuojelulaki. 2007/417

Emmekö ymmärrä nuoria? 2010. Nuoret sijaishuollossa -seminaari. Lastensuojelun keskusliitto. Saatavissa:

<http://www.lskl.fi/tiedottaa/tapahtumat/tapahtumahaku?e=14&i=13&t=1> [viitattu 16.3.2011].

Lasten osallisuus. Lastensuojelun käsikirja. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/> [viitattu 13.3.2010].

Voima virtaa. Menetelmämateriaali osallisuudesta tukioppilastoimintaan ja MLL:n nuorisotyöhön. Mannerheimin lastensuojeluliiton internetsivut. Saatavissa: <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/390eea021c156170cfb7c3e15c6abf68/1302166440/application/pdf/5945583/MLL%20tuki%20Osallisuus%20lowres.pdf> [viitattu 7.4.2011].

Muukkonen, T. 2011. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Unigrafia Oy. s. 133–143.

- Muukkonen, T. 2009. Lapsen osallisuus ja ikäsensitiivinen lastensuojelu. Teoksessa: Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Unigrafia Oy. s. 114–190.
- Muukkonen, T. 2008. Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 17. Helsinki: Yliopistopaino.
- Nivala, E. 2010. Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa: Tanskanen, I., Timonen-Kallio, E.(toim.) 2010. Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print Oy. Tampere.
- Nuoret sijaishuollon kehittäjinä. 2010. Nuoret sijaishuollossa -seminaari. PowerPoint-esitys 16.6.2010. Kouvola: Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.
- Nuorisolaki 2006/72.
- Oranen, M. 2008. Mitä mieltä! Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotienliiton raportti 7. Helsinki: Multiprint.
- Pekkarinen, E. 2006. Lastensuojelun ryhmätoiminta murrosikäisten tyttöjen kokemana. Teoksessa: Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: PS-kustannus.
- Räty, T. 2010. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Sijaishuolto. Lastensuojelun käsikirja. Sosiaaliportti.fi-internetsivut. Saatavissa: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/> [viitattu 13.3.2011].
- Sosiaalialan eettiset ohjeet. 2005. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki. Saatavissa: http://www.talentia.fi/files/1649_Etiikkaopas2005.pdf [viitattu 17.3.2011]

Stenberg, J. 2010. Lapset osallisina pienryhmäkoti Riihisen arjessa. Teoksessa: Tanskanen, I., Timonen-Kallio, E. (toim.) 2010. Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print Oy. Tampere, s. 54–69.

Suikkanen-Malin, T. 2010. Nuoret sijaishuollossa seminaari. Nuorten osallisuus – työpaja 15.6.2010. Kouvola: Kymenlaakson ammattikorkeakoulu.

Suomen perustuslaki 1999/731.

Lastensuojelu 2009. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki. Saatavissa: http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2010/Tr29_10.pdf [viitattu 11.4.2011].

Väliavaara, C. 2010. Sijaisvanhempi ja sijoitetun lapsen tunteet – viikko sijaisperheen arkea päiväkirjojen valossa. Tutkimuksia 1/2010. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Väliavaara, C. 2004. Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Raportti 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

LIITE 1

Aurinkoinen tervehdys!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Kymenlaakson Ammattikorkeakoulusta. Teemme toiminnallista opinnäytetyötä aiheesta "Nuoret sijaishuollossa". Tarkoituksenamme on saada nuorten tuottamaa materiaalia siitä kuinka he kokevat sijaishuollon tällä hetkellä. Ajatuksenamme on tuoda nuorten ääntä kuuluviin valtakunnallisille Sijaishuollon päiville 15.–16.6.2010, jotka järjestetään Kouvolassa, Kuusankoskella Kymenlaakson ammattikorkeakoulun tiloissa. Tarvitsisimme opinnäytetyöhömmme nuorten kirjoituksia, piirustuksia, musiikkia, mitä vain mistä nuorten ääni tulee kuuluviin. Selvittelemme mahdollisuuksiamme saada käyttöön videokamera. Mahdolliset videotuotokset muokataan niin, ettei niissä olevia nuoria tunnisteta. Mahdollisuus on toki esiintyä omana itsenään, jos halua on, ja lupa-asiat ovat kunnossa.

Materiaaleista on tarkoitus koostaa videopätkiä esitettäväksi seminaarien välissä. Kuvista, kirjoitelmista ym. voidaan koota näyttely koulun tiloihin sijaishuollon päivien ajaksi.

Toivoisimme, että keskustelisitte yksikössänne mahdollisuuksistanne osallistua projektiimme ja sen kautta sijaishuollon kehittämiseen. Sijaishuollon päiville osallistuu noin kaksisataa sijaishuollon ammattilaista, joille toivomme nuorilla olevan sanottavaa.

Lisätietoja Sijaishuollon päivistä saatte osoitteesta

http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=127&action=info&cid=29

Toivoisimme vastaustanne viikon 12 aikana. Vastaamme mielellämme kysymyksiinne.

Ystävällisin terveisin,

Niina Reponen ja Sari Konttinen

Sari

044 5629 829

sari.konttinen@student.kyamk.fi

Niina

044 2666 116

niina.reponen@student.kyamk.fi

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS Opinnäytetyö
Tutkimuksen nimi Kuulkaa mua! Toiminnallinen opinnäytetyö nuorten äänen esiintuomiseksi Nuoret sijaishuollossa - seminaarissa.
Tutkimuksesta vastaavat tutkijat Sari Konttinen ja Niina Reponen Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma
Tutkimuksen suorittajat ja tutkimuksen suorituspaikka (nimi, virka/työ, virka-/työpaikka, yhteystiedot) tutkimuksen vastuullinen johtaja tai tutkimuksesta vastaava ryhmä Sippolan koulukodin johtaja Matti Salminen opinnäytetyön ohjaaja Johanna Kaarlela tutkijat, joille lupaa haetaan Sari Konttinen Niina Reponen tutkimuspaikka ja osoite Sippolan koulukoti Sippolantie 1, 46710 Sippola Puh. 0400 727800
Tutkimuksen luonne (asiakkaisiin/henkilökuntaan kohdentuva, haastattelu/kyselytutkimus) Musiikkivideon toteutus koulukodin poikien kanssa Nuorten kirjoittamat esseet ja piirustukset
Tutkimuksen kesto aika (kertaluonteinen tutkimus/seurantatutkimus) Videon kuvaus Sippolan koulukodilla sekä aineiston esitys Kymenlaakson ammattikorkeakoululla Nuoret sijaishuollossa –seminaarissa 16-17.6.2010. Opinnäytetyön kirjallisessa osuudessa käsittelemme videon sisältöä.
Tutkimussuunnitelma ja tutkimusmenetelmän kuvaus Liitteenä
Tutkimuksessa käytettäväksi pyydetty aineisto (asiakirjatiedot) Nuorten kirjoittamat esseet, piirustukset, Power Point-esitys, laulun sanat sekä musiikkivideo
Tutkimusaineiston suojaus, arkistointi ja hävittäminen (salassa pidettävän tiedon käsittely, suojaus, käytön valvonta, hävittäminen) Video tulee jäämään Kymenlaakson ammattikorkeakoulun opinnäytetyö arkistoon. Muu materiaali palautetaan Sippolan koulukodille.

Tutkimustulosten hyödyntäminen (julkaiseminen ym.)

Tutkimustulokset ja videomateriaalit ovat Lastensuojelun Keskusliiton käytettävissä tarvittaessa.

Sitoumukset

Sitoudun siihen, etten käytä saamiani tietoja asiakkaan tai hänen läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi tai sellaisten muiden etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus eikä luovuta saamiani salassa pidettäviä henkilötietoja sivulliselle.

Päiväys

Allekirjoitus

Sari Konttinen20.3.2011

Nimen selvennys

Sari Konttinen

Päiväys

Allekirjoitus

Liisa Rii20.3.2011

Nimen selvennys

NIINA REPONON**Liitteet**

☒ Tutkimussuunnitelma ja tutkimusmenetelmän kuvaus

Päiväys, hakijan allekirjoitus ja osoite

Päiväys

20.3.2011

Allekirjoitus

Sari Konttinen

Osoite

Allekirjoitus

Liisa Rii

Osoite

Päiväys ja vastaavan ohjaajan allekirjoitus

Päiväys

14.4.2011

Allekirjoitus

Johanna Kaarlen

Nimen selvennys

Johanna Kaarlen**Tutkimusluvan myöntämistä koskeva päätös**

Päiväys

23.3.2011

Viranhaltijan allekirjoitus

Matti Salmi

Nimenselvennys

MATTI SALMI

LIITE 3

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Opinnäytetyö

Tutkimuksen nimi

Kuulkaa mua! Toiminnallinen opinnäytetyö nuorten äänen esiintuomiseksi Nuoret sijaishuollossa –seminaarissa.

Tutkimuksesta vastaavat tutkijat

Sari Konttinen ja Niina Reponen

Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma

Tutkimuksen suorittajat ja tutkimuksen suorituspaikka**tutkimuksen vastuullinen johtaja tai tutkimuksesta vastaava ryhmä**

Perhekoti Runkokari

Kati Bruce

opinnäytetyön ohjaaja

Johanna Kaarlela

tutkijat, joille lupaa haetaan

Sari Konttinen

Niina Reponen

tutkimuspaikka ja osoite

Perhekoti Runkokari Oy

Harjuntie 208

49270 PYHTÄÄ

Puh. 05 353 3506

Tutkimuksen luonne (asiakkaisiin/henkilökuntaan kohdentuva, haastattelu/kyselytutkimus)

Haastatteluvideon toteutus Perhekoti Runkokarin nuoren kanssa.

Tutkimuksen kesto aika (kertaluonteinen tutkimus/seurantatutkimus)

Videon kuvaus Perhekoti Runkokarissa 17.5.2010 sekä aineiston esitys Kymenlaakson ammattikorkeakoululla Nuoret sijaishuollossa –seminaarissa 16-17.6.2010. Opinnäytetyön kirjallisessa osuudessa käsittelemme videon sisältöä.

Tutkimussuunnitelma ja tutkimusmenetelmän kuvaus

Liitteenä

Tutkimusaineiston suojaus, arkistointi ja hävittäminen

(salassa pidettävän tiedon käsittely, suojaus, käytön valvonta, hävittäminen)

Video tulee jäämään Kymenlaakson ammattikorkeakoulun opinnäytetyö arkistoon.

Tutkimustulosten hyödyntäminen (julkaiseminen ym.)

Tutkimustulokset ja videomateriaalit ovat Lastensuojelun Keskusliiton käytettävissä tarvittaessa.

Sitoumukset

Sitoudun siihen, etten käytä saamiani tietoja asiakkaan tai hänen läheistensä vahingoksi tai halventamiseksi tai sellaisten muiden etujen loukkaamiseksi, joiden suojaksi on säädetty salassapitovelvollisuus eikä luovuta saamiani salassa pidettäviä henkilötietoja sivulliselle.

Päiväys

Allekirjoitus

20.3.11

Nimen selvennys

MIINA REPOKKA

Päiväys

Allekirjoitus

20.3.11

Nimen selvennys

Sari Konttinen

Liitteet

X Tutkimussuunnitelma ja tutkimusmenetelmän kuvaus

Päiväys, hakijan allekirjoitus ja osoite

Päiväys

20.3.11

Allekirjoitus

Sari Konttinen

Osoite

20.3.11

Allekirjoitus

Sari Konttinen

Osoite

Päiväys ja vastaavan ohjaajan allekirjoitus

Päiväys

14.4.2011

Allekirjoitus

Jonna Kaasinen

Nimen selvennys

Jonna Kaasinen

Tutkimusluvan myöntämistä koskeva päätös

Päiväys

23.3.11

Perhekodin edustajan
allekirjoitus

Kati Bruce

Nimenselvennys

KATI BRUCE

Tehtävänimike

Kasvatusvastaava